

Τ.Ε.Ι. ΠΕΙΡΑΙΑ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ

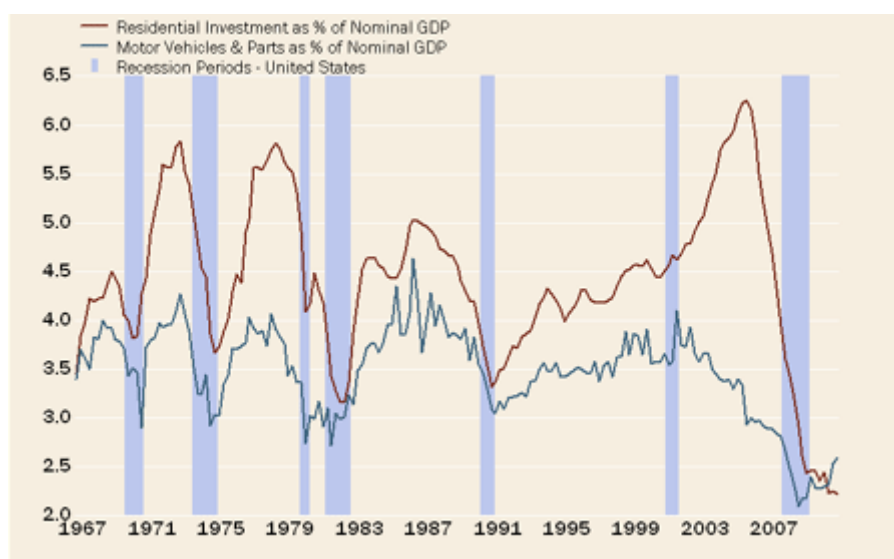
ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Σπουδάστρια:

Μαυρίδου Ερμοφίλη

Με θέμα:

Παγκόσμια Οικονομική Κρίση μετά τον Σεπτέμβρη του 2008

Εισηγητής: Θ. Παπαηλίας

ΠΕΙΡΑΙΑΣ – ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ 2012

Πίνακας Περιεχομένων:

❖ Εισαγωγή.	4
❖ Κεφάλαιο Πρώτο: Οικονομικοί Κύκλοι.	
§ 1.1. Οικονομικοί κύκλοι.	5
§ 1.2. Χαρακτηριστικά Του Κύκλου.	6
§1.3. Πειραματικές Εξηγήσεις Του Κύκλου.	7
§ 1.4. Επιχειρηματικοί Κύκλοι.	11
§ 1.5. Ιστορία.	12
§ 1.6. Εντοπισμός.	13
§ 1.7. Κύκλοι ή Διακυμάνσεις.	14
§ 1.8. Εξηγήσεις.	15
§ 1.9. Άμβλυση.	16
§ 1.10. Εναλλακτικές Απόψεις.	17
§ 1.11. Επισκόπηση : Εξωγενή Έναντι Ενδογενών Αιτιών.	17
§ 1.12. Κύκλος Πίστωσης / Χρέους.	19
§ 1.13. Πραγματική Θεωρία Του Επιχειρηματικού Κύκλου.	20
§ 1.14. Επιχειρηματικός Κύκλος Βάσει Πολιτικής.	20
§ 1.15. Μαρξιστική Οικονομία.	21
§1.16. Αναρχο-συνδικαλιστική και Φιλελεύθερη Σοσιαλιστική Θεωρία.	22
§ 1.17. Αυστριακή Σχολή.	23
❖ Κεφάλαιο Δεύτερο: 1 ^η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση 1929- 1933.	
§ 2.1. Ιστορική Αναδρομή.	24
§ 2.2. Τα Αίτια Της Κρίσης.	27
§ 2.3. Τα Πρώτα Σημάδια Της Παγκόσμιας Κρίσης Στην Ελλάδα.	30
§ 2.4. Συμπεράσματα.	33

❖ Κεφάλαιο Τρίτο: Η Οικονομική Κρίση Σήμερα από Σεπτέμβρη 2008.	
§ 3.1. Παγκόσμια Οικονομική Κρίση 2008 έως Σήμερα.	35
§ 3.2. Η Κατάσταση Πριν Από Τη Κρίση.	35
§ 3.3. Προβλέψεις.	36
§ 3.4. Το Ξεκίνημα Της Κρίσης.	37
§ 3.5. Αίτια.	37
§ 3.6. Οι Επιπτώσεις Της Κρίσης.	39
§ 3.7. Οι Επιπτώσεις Της Κρίσης Σε Παγκόσμιο Επίπεδο.	40
§ 3.8. Αντιμετώπιση.	41
§ 3.9. Χρονικός Ορίζοντας Εξόδου Από Την Κρίση.	45
§3.10.Οι Συνέπειες Της Επιδείνωσης Του Διεθνούς Περιβάλλοντος Στην Ελλάδα.	45
❖ Βιβλιογραφία.	49

Εισαγωγή.

Η εργασία αυτή πραγματεύεται τη Παγκόσμια Οικονομική Κρίση του σήμερα καθώς και την Πρώτη Παγκόσμια Οικονομική Κρίση του 1929. Ο σκοπός της εργασίας είναι να πραγματοποιήσουμε μια σύντομη αναδρομή στην Παγκόσμια Οικονομική Κρίση του 1929. Με σκοπό να παρατηρήσουμε τα κοινά σημεία καθώς και τις διαφορές με τη σύγχρονη οικονομική κρίση, την οποία διανύουμε, παγκοσμίως, τα τελευταία χρόνια. Κατά την ανάγνωση της εργασίας, θα «συναντήσουμε» τα σημεία, τα οποία έχει επηρεάσει σε όλες τις εκφάνσεις της ζωής μας: πιο συγκεκριμένα, την οικονομική, πολιτική και κοινωνική ζωή της χώρας και παγκοσμίως.

Ευελπιστώ, να κατάφερα να παρουσιάσω και να αποτυπώσω τα απαιτούμενα στοιχεία περιεκτικώς και με σαφήνεια.

Επίσης, θα ήθελα σε αυτό το κομμάτι, να ευχαριστήσω τον καθηγητή και εισηγητή μου, τον κύριο Παπαηλία' για την υπομονή του, τη στήριξή του και ασφαλώς, για την κατευθυντήρια γραμμή που χωρίς αυτήν, θα ήταν αδύνατον να ολοκληρωθεί αυτή η εργασία.

Τέλος, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ- αν και δεν είναι πια ζωή- στον πατέρα μου. Ο οποίος ήταν παντα κοντά στα όνειρα μου και εξαιτίας αυτής της απώλειας, καθυστέρησα τόσο πολύ την ολοκλήρωση της εργασίας.

1. Κεφάλαιο Πρώτο: Οικονομικοί Κύκλοι.

§ 1.1 Οικονομικοί Κύκλοι.

Τα κύματα Kondratiev - που ονομάζονται επίσης και Μακροκύκλοι¹, μεγάλα κύματα ή κύματα- K- περιγράφονται ως συμμετρικοί, τύπου ημιτονοειδείς, κύκλοι της σύγχρονης (καπιταλιστικής) παγκόσμιας οικονομίας. Οι κύκλοι αυτοί, το διάστημα των οποίων κυμαίνεται από περίπου σαράντα με εξήντα χρόνια, με μέσο όρο τα πενήντα, αποτελούνται από εναλλασσόμενες περιόδους υψηλής τομεακής ανάπτυξης και περιόδους σχετικά χαμηλής αύξησης. Σε αντίθεση με τους βραχυπρόθεσμους επιχειρηματικούς κύκλους, οι οποίοι σε διάφορες μορφές ήταν γνωστοί από τον δέκατο ένατο αιώνα, το μεγάλο κύμα της εν λόγω θεωρίας δεν ανήκει στην τρέχουσα ορθόδοξη οικονομική και μερικές φορές έχει κατηγοριοποιηθεί ως μέρος της ετερόδοξης οικονομικής (ένας γενικός όρος για τις εναλλακτικές ιδέες). Ο ρωσικής καταγωγής οικονομολόγος Nikolai Kondratiev (Kondratieff) ήταν ο πρώτος που έφερε τις παρατηρήσεις αυτές στο διεθνές προσκήνιο στο βιβλίο του *The Major Economic Cycles (1925)*², παράλληλα με άλλα έργα που γράφτηκαν κατά την ίδια δεκαετία. Δύο Ολλανδοί οικονομολόγοι, ο Jacob van Gelderen και ο Samuel de Wolff, είχαν διαφωνήσει σχετικά με την ύπαρξη κύκλων διάρκειας από το 50 έως 60 χρόνια, το 1913³. Ωστόσο, το έργο του de Wolff και van Gelderen έχει πρόσφατα μεταφραστεί από την Ολλανδική στην Αγγλική γλώσσα ώστε να είναι προσβάσιμο σε ένα ευρύτερο κοινό.

Ο Kondratiev ήταν σοβιετικός οικονομολόγος, αλλά τα συμπεράσματά του στον τομέα της οικονομίας δεν ήταν αποδεκτά από τη σοβιετική ηγεσία και μετά την κοινοποίησή τους απολύθηκε γρήγορα από τη θέση του ως διευθυντής του Ινστιτούτου για τη Μελέτη της επιχειρηματικής δραστηριότητας στη Σοβιετική Ένωση το 1928. Τα συμπεράσματά του θεωρήθηκαν ως κριτική για τις προθέσεις του Στάλιν σχετικά με τη σοβιετική οικονομία, με αποτέλεσμα να καταδικαστεί στα ρώσικα γκούλαγκ και να οδηγηθεί έπειτα στη θανατική ποινή, το 1938. Αργότερα, στο βιβλίο του *Business Cycles (1939)*⁴, ο Joseph Schumpeter πρότεινε να

¹http://en.wikipedia.org/wiki/Kondratiev_wave

²http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Nikolai_Kondratiev

³<http://www.wisegeek.com/what-is-the-kondratiev-wave.htm>

⁴http://classiques.uqac.ca/classiques/Schumpeter_joseph/business_cycles/schumpeter_business_cycles.pdf

ονομαστούν οι κύκλοι, «κύματα Kondratieff», προς τιμήν του οικονομολόγου που τους παρατήρησε πρώτος. Στη δεκαετία του 1950, ο γάλλος οικονομολόγος Francois Simiand πρότεινε να ονομαστεί η ανοδική περίοδος του κύκλου «Φάση Α» και η πτωτική περίοδος «Φάση Β». Ορισμένοι σχολιαστές της αγοράς διαίρεσαν το κύμα Kondratiev σε τέσσερις «εποχές», δηλαδή, η Άνοιξη Kondratiev (βελτίωση ή οροπέδιο) και το Καλοκαίρι (επιτάχυνση ή ευημερία) της ανοδικής περιόδου καθώς επίσης το Φθινόπωρο Kondratiev (κάμψη ή οροπέδιο) και ο Χειμώνας (επιτάχυνση ή ύφεση) της πτωτικής περιόδου.

§ 1.2 Χαρακτηριστικά Του Κύκλου.

Ο κύκλος είναι υποθετικά πιο ορατός στα διεθνή δεδομένα παραγωγής από ό,τι στις επιμερούς εθνικές οικονομίες. Επηρεάζει όλους τους τομείς της οικονομίας και αφορά κυρίως την παραγωγή και όχι τις τιμές (αν και ο Kondratieff είχε κάνει παρατηρήσεις εστιάζοντας περισσότερο στις τιμές, στον πληθωρισμό και στα επιτόκια). Σύμφωνα με τον Kondratieff, η ανοδική φάση χαρακτηρίζεται από την αύξηση των τιμών και τα χαμηλά επιτόκια, ενώ η άλλη φάση αποτελείται από μείωση των τιμών και υψηλά επιτόκια.

Ο Kondratieff προσδιόρισε τρεις φάσεις του κύκλου: επέκταση, στασιμότητα, ύφεση. Περισσότερο κοινή σήμερα είναι η διαίρεση σε τέσσερις περιόδους, με ένα σημείο καμπής (κατάρρευση), μεταξύ της πρώτης και της δεύτερης. Παρ' όλο που ο Kondratieff έγγραφε κατά τη δεκαετία του 1920, πρότεινε την εφαρμογή της θεωρίας στον 19^ο αιώνα:

- 1790-1849 με μια κρίσιμη καμπή το 1815.
- 1850-1896 με μια κρίσιμη καμπή το 1873.
- Ο Kondratieff υπέθεσε ότι το 1896, ένας νέος κύκλος είχε αρχίσει.

Οι φάσεις των κυμάτων του Kondratieff φέρνουν επίσης μαζί τους, κοινωνικές αλλαγές και αλλαγές στη διάθεση του κοινού. Το πρώτο στάδιο της επέκτασης και της ανάπτυξης, η «άνοιξη», περιλαμβάνει μια κοινωνική αλλαγή στην οποία ο πλούτος, η συσσώρευση και η καινοτομία, στοιχεία που υπάρχουν σε αυτήν την πρώτη περίοδο του κύκλου, δημιουργούν ανακατατάξεις και μετατοπίσεις στην κοινωνία. Οι οικονομικές αλλαγές έχουν ως αποτέλεσμα τον επαναπροσδιορισμό της εργασίας και του ρόλου των συμμετέχοντων στην κοινωνία. Στην επόμενη φάση, το «Καλοκαίρι» στασιμοπληθωρισμός, υπάρχει μια διάθεση του πλούτου από το

προηγούμενο στάδιο ανάπτυξης που αλλάζει τη συμπεριφορά της εργασίας απέναντι στην κοινωνία, δημιουργώντας ανεπάρκειες. Μετά από αυτό το στάδιο έρχεται η εποχή της ανάπτυξης του αποπληθωρισμού, ή η περίοδος οροπέδιο. Η δημοφιλής διάθεση αλλάζει επίσης, κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Μετατοπίζεται προς τη σταθερότητα, την ομαλότητα και τον απομονωτισμό μετά τις τακτικές και τις οικονομίες κατά τις μη δημοφιλείς υπερβολές του πολέμου. Τέλος, το στάδιο «Χειμώνας», αυτό της σοβαρής ύφεσης, περιλαμβάνει την ολοκλήρωση των προηγούμενων κοινωνικών αλλαγών και μετατροπών της κοινωνικής διάρθρωσης της κοινωνίας, που υποστηρίζεται από τις αλλαγές στην καινοτομία και στην τεχνολογία. Ένας τέταρτος κύκλος ενδέχεται να έχει σχεδόν συμπέσει με τον Ψυχρό Πόλεμο: αρχίζοντας το 1949, εξελισσόμενος με οικονομική κορύφωσή του στα μέσα της δεκαετίας του 1960 και την κλιμάκωση του πολέμου στο Βιετνάμ, χτυπώντας το χαμηλότερο σημείο το 1982, εν μέσω αυξανόμενων προβλέψεων των Ηνωμένων Πολιτειών για Σοβιετική κυριαρχία σε όλο το κόσμο, ενώ τελειώνει με την πτώση του Τείχους του Βερολίνου το 1989. Ο τρέχων κύκλος πιθανότατα κορυφώθηκε το 1999 με την έναρξη μιας πιθανής φάσης «χειμώνα» στα τέλη του 2008. Οι οικονομολόγοι της αυστριακής σχολής σημειώνουν ότι η υπερβολική αύξηση της τιμής του πληθωρισμού στην απουσία οικονομικής ανάπτυξης αποτελεί μια μορφή καταστροφής του κεφαλαίου, επιτρέποντας είτε τον στασιμοπληθωρισμό (όπως στην δεκαετία του 1970 και ένα μεγάλο μέρος της δεκαετίας του 2000 κατά τη διάρκεια της οποίας η τιμή του χρυσού και του πετρελαίου αυξάνονται) ή τον αποπληθωρισμό (όπως στην δεκαετία του 1930 και ενδεχομένως, μετά τη συντριβή των τιμών των εμπορευμάτων που αρχίζει το 2008) ώστε να αντιπροσωπεύουν μια κάμψη ή μια φάση ύφεσης της θεωρίας Kondratieff.

§ 1.3 Πειραματικές Εξηγήσεις Του Κύκλου.

Από νωρίς, προέκυψαν τέσσερις σχολές σκέψης σχετικά με το γιατί οι καπιταλιστικές οικονομίες έχουν αυτά τα μικρά κύματα. Αυτές οι σχολές σκέψης επικεντρώνονται στις καινοτομίες, στις επενδύσεις κεφαλαίου, στον πόλεμο και στην καπιταλιστική κρίση. Σύμφωνα με τη θεωρία της καινοτομίας, αυτά τα κύματα προκύπτουν από τη συγκέντρωση των βασικών καινοτομιών που προωθούν τεχνολογικές επαναστάσεις,

οι οποίες με τη σειρά τους δημιουργούν βιομηχανικούς ή εμπορικούς τομείς. Οι ιδέες του Kondratiev ήταν δεκτές από τον Joseph Schumpeter τη δεκαετία του 1930.

Η θεωρία διατύπωσε την υπόθεση ύπαρξης που μακροπρόθεσμων μακροοικονομικών κύκλων και κύκλων τιμών, που αρχικά εκτιμήθηκε ότι θα διαρκέσουν 50-54 χρόνια. Από την έναρξη θεωριών, διάφορες μελέτες έχουν διευρύνει το φάσμα των πιθανών κύκλων, βρίσκοντας μεγαλύτερους ή μικρότερους κύκλους στα δεδομένα. Ο μαρξιστής λόγιος Έρνεστ Μαντέλ αναβίωσε το ενδιαφέρον στη θεωρία μεγάλων κυμάτων με το δοκίμιό του το 1964⁵ προβλέποντας το τέλος της μεγάλης έκρηξης μετά από πέντε χρόνια καθώς και με τις διαλέξεις του για τον Alfred Marshall το 1979⁶. Ωστόσο, στη θεωρία του Mandel, δεν υπάρχουν μεγάλοι «κύκλοι», μόνο διαφορετικές εποχές ταχύτερης και πιο αργής ανάπτυξης που εκτείνονται σε 20-25 χρόνια. Πιο πρόσφατα, ο θεωρητικός των επενδύσεων Ian Gordon τάχθηκε υπέρ του Kondratiev «4 εποχές» στο οποίο η άνοιξη είναι μέτριας οικονομικής ανάπτυξης από την αγορά μετόχων και χαμηλού σημείου πληθωρισμού, το καλοκαίρι χαρακτηρίζεται από την επιτάχυνση της ανάπτυξης και τον υψηλό πληθωρισμό, το φθινόπωρο από τη μείωση του πληθωρισμού και τις φούσκες του κεφαλαίου, ενώ ο χειμώνας περιλαμβάνει την κατάρρευση των περιουσιακών στοιχείων.

Η θεωρία των μεγάλων κυμάτων δεν είναι αποδεκτή από τους περισσότερους ακαδημαϊκούς οικονομολόγους, αλλά αποτελεί μια από τις βάσεις που στηρίζονται στην καινοτομία, στην ανάπτυξη και στην εξελικτική οικονομία, δηλαδή το κύριο ετερόδοξο ρεύμα στην οικονομία. Μεταξύ των οικονομολόγων που την αποδέχονται, δεν υπήρξε καθολική συμφωνία σχετικά με τα αρχικά και τα τελικά χρόνια συγκεκριμένων κυμάτων. Αυτό εστιάζει σε μια άλλη κριτική κατά της θεωρίας: ότι ισοδυναμεί, δηλαδή, με μοντέλα σε έναν όγκο στατιστικών στοιχείων που δεν υπάρχουν στη πραγματικότητα.

Επιπλέον, υπάρχει έλλειψη συμφωνίας σχετικά με την αιτία που προκάλεσε αυτό το φαινόμενο και αμφισβητείται κατά πόσο αυτό έχει σημασία : ορισμένα επιστημονικά πρότυπα είχαν κατά το παρελθόν εντοπιστεί πριν δοθεί μια εξήγηση.

⁵http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=ernest+mandel+1964+kondratiev&source=web&cd=10&ved=0CFwQFjAJ&url=http%3A%2F%2Fsocialistregister.com%2Findex.php%2Fsrv%2Farticle%2Fview%2F5928%2F2824&ei=tdEjT8ieHoqBOuW-xMol&usg=AFQjCNGnaWf7ba_QgOB8xLTutOAHEWcibg&cad=rja

⁶<http://books.google.gr/books?id=M0gU5PDDN0wC&pg=PA178&lpg=PA178&dq=Mandel+Alfred+Marshall&source=bl&ots=4vC3BHVaQo&sig=5tzoeJSEo0fDi0ml7lOQBMA2Fi4&hl=el&sa=X&ei=MdUjT6fDJMmm4gTM7OmkCQ&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=Mandel%20Alfred%20Marshall&f=false>

(Το πιο γνωστό παράδειγμα είναι αυτό των πρόδρομων ουσιών του περιοδικού πίνακα, που στην πραγματικότητα απορρίφθηκε από πολλούς επιστήμονες ακριβώς λόγω της έλλειψης εξηγήσεων.)

Υπάρχει διαμάχη σχετικά με την εγκυρότητα της θεωρίας του Kondratiev μεταξύ πολλών λογίων. Ορισμένοι πιστεύουν ότι δεν αποδίδονται αρκετά σε πραγματικά ανθρώπινα λάθη που έχουν δημιουργήσει ορισμένες από τις οικονομικές καταστάσεις της ιστορίας, ενώ αποδίδονται πάρα πολλά στην αναπόφευκτη φύση των χαρακτηριστικών των φάσεων των κυμάτων. Ισχυρίζονται ότι πολλές από τις καταστάσεις ήταν εξολοκλήρου αποφεύξιμες αν και όχι οι συνέπειες ενός ασταμάτητου πρότυπου κύματος.

Άλλοι αμφισβητούν τη νομιμότητα των κυμάτων Kondratiev του γιατί πιστεύουν ότι κάθε είναι ένας διαρθωτικός κύκλος που έχει μοναδικά χαρακτηριστικά και δεν μπορεί να επαναληφθεί. Επίσης, υπάρχει διαμάχη σχετικά με την έρευνα του Kondratiev-πολλοί πιστεύουν ότι τα συμπεράσματα και τα αποτελέσματα της έρευνας του είναι προκατειλημμένα επειδή αυτό προέβαλλε και χρησιμοποίησε μόνο ορισμένα γεγονότα προκειμένου να καταλήξει στα συμπεράσματα του και παρέλειψε άλλα σημαντικά στοιχεία και γεγονότα που θα μπορούσαν να έχουν επηρεάσει τα αποτελέσματα του.

Οι περισσότεροι θεωρητικοί του κύκλου συμφωνούν, ωστόσο, με το πρότυπο «Schumpeter- Freeman- Perez» των πέντε κυμάτων μέχρι στιγμής από τη βιομηχανική επανάσταση, και το έκτο να έρχεται.

Αυτοί οι πέντε κύκλοι είναι οι εξής :

- Η βιομηχανική επανάσταση -1771
- Η Εποχή του ατμού και των σιδηροδρόμων -1829
- Η Εποχή του χάλυβα, ηλεκτρική ενέργεια και της βαριάς Μηχανικής -1875
- Η Εποχή του πετρελαίου, των αυτοκινήτων και των Μέσων Μαζικής Παραγωγής -1908
- Η Εποχή της πληροφορίας και των τηλεπικοινωνιών -1971

Σύμφωνα με τη θεωρία αυτή, βρισκόμαστε σήμερα στην καμπή του 5^{ου} Kondratiev.

Ορισμένοι μελετητές, ιδίως ο Immanuel Wallerstein, υποστηρίζουν ότι οι κύκλοι του παγκόσμιου πολέμου συνδέονται με τα Καπιταλιστικά Μακρά Κύματα⁷. Αξιοσημείωτο είναι ότι οι ιδιαίτερος καταστροφικοί πόλεμοι τείνουν να αρχίζουν λίγο πριν από την ανάκαμψη της παραγωγής. Μια απλοποιημένη και κάπως ενημερωμένη ακολουθία των Κυμάτων Kondratiev μπορεί να θεωρηθεί ως εξής :

Περίοδος	Ημερομηνία	Καινοτομία	Σημείο κορεσμού
Πρώτη βιομηχανική επανάσταση	Γύρω στο 1800 με 1850	Τεχνολογία που βασίζεται στο βαμβάκι, την κλωστική ύφανση, κ.λπ.	1810-τέλος των Ναπολεόντειων Πολέμων
Δεύτερη Βιομηχανική Επανάσταση	Γύρω στο 1850 - 1900	Εποχή του ατμού, των σιδηροδρόμων, της ναυτιλίας, της βαριάς βιομηχανίας, του σιδήρου και του χάλυβα, κλπ.	1870
Τρίτη βιομηχανική επανάσταση	1908 - 1947	Πετροχημικά, κινητήρας εσωτερικής καύσης, ηλεκτροδότηση.	Μεσοπολεμική ύφεση της δεκαετίας του 1920 και του 1930
Μεταπολεμική Άνοδος	1947-1991	Καταναλωτικά αγαθά, ηλεκτρονικά, κ.λπ.	1973
Σύγχρονη Εποχή	1991-σήμερα	Διαδίκτυο, ασύρματη τεχνολογία, βιοτεχνολογία, κ.λπ.	Δεκαετία του 2010

Ανεξάρτητα, οι οικονομολόγοι/ φυσικοί Cesare Marchetti και Theodore Modis απέδειξαν το κυκλικό πρότυπο Kondratiev από φυσικές μεταβλητές , όπως η κατανάλωση ενέργειας, η χρήση της ιπποδύναμης, η εμφάνιση βασικών καινοτομιών, η ανακάλυψη σταθερών στοιχείων, οι πτωχεύσεις τραπεζών, οι ανθρωποκτονίες. Ο ιστορικός Eric Hobsbawh έγραψε : « Το γεγονός ότι οι καλές προβλέψεις έχουν

⁷ <http://www.kondratieffwavecycle.com/kondratieff-wave/>, http://en.wikipedia.org/wiki/World-systems_theory

αποδειχθεί πιθανές , βάσει των Μακρών Κυμάτων Kondratiev – αυτό δεν είναι πολύ σύνθητες στα οικονομικά- έχει πείσει πολλούς ιστορικούς ακόμα και ορισμένους οικονομολόγους ότι υπάρχει κάτι σε αυτές , ακόμη και αν δεν γνωρίζουμε τι ακριβώς».

Πιο πρόσφατα ο φυσικός και επιστήμονας συστημάτων Tessaleno Devezas⁸ και σίγουρα πρόβαλλε ένα προηγμένο αιτιώδες μοντέλο για το φαινόμενο του μεγάλου κύματος το οποίο βασίζεται σε ένα μοντέλο παραγωγής – μαθήσης και μια μη γραμμική δυναμική συμπεριφορά των πληροφοριακών συστημάτων. Και στα δύο έργα παρουσιάζεται μια πλήρης θεωρία που περιέχει όχι μόνο την εξήγηση για την ύπαρξη των K-Waves, αλλά, επίσης και για πρώτη φορά μια εξήγηση για το χρονοδιάγραμμα ενός K-Wave (περίπου 60 χρόνια = 2 γενιές)⁹.

§ 1.4 Επιχειρηματικοί Κύκλοι.

Ο όρος επιχειρηματικός κύκλος (ή οικονομικός κύκλος) αναφέρεται στις διακυμάνσεις όλης της οικονομίας στην παραγωγή ή την οικονομική δραστηριότητα κατά τη διάρκεια αρκετών μηνών ή ετών. Αυτές οι διακυμάνσεις προκύπτουν από μια μακροπρόθεσμα τάση ανάπτυξης, και συνήθως περιλαμβάνουν αλλαγές με την πάροδο του χρόνου μεταξύ περιόδων σχετικά ταχείας οικονομικής ανάπτυξης (επέκταση ή απότομη αύξηση), και περιόδων σχετικής στασιμότητας ή πτώσης (συρρίκνωση ή ύφεση).

Αυτές οι διακυμάνσεις υπολογίζονται συχνά μέσω του ρυθμού ανάπτυξης του πραγματικού ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ). Παρά το γεγονός ότι ονομάζονται κύκλοι, οι περισσότερες από αυτές τις διακυμάνσεις της οικονομικής δραστηριότητας δεν ακολουθούν ένα μηχανικό ή προβλέψιμο περιοδικό πρότυπο.

⁸ http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=tessaleno%20devezas%20k-waves&source=web&cd=11&ved=0CB8QFjAAOAO&url=http%3A%2F%2Fwww.jamesgouldin.com%2FResearch_II%2FCycles%2FCycle%2520%28Longwave%2520Phenomenon%2C%2520Tessaleno%29.doc&ei=cXRHT6SmMMKeOsDHofgN&usg=AFQjCNEfz27gUTu0X04wiBCyH5q n-ifm7Q&cad=rja

⁹ <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162501001366>

§ 1.5 Ιστορία.

Το 1860, ο Γάλλος οικονομολόγος Clement Juglar¹⁰ αναγώρισε την ύπαρξη οικονομικών κύκλων με μήκος 8-11 χρόνια, αν και ήταν προσεκτικός ώστε να μην ισχυριστεί οποιαδήποτε αυστηρή τακτικότητα. Αργότερα, ο αυστριανός οικονομολόγος Joseph Schumpeter¹¹ υποστήριξε ότι ένας κύκλος Juglar έχει τέσσερα στάδια : (i) διεύρυνση (αύξηση της παραγωγής και των τιμών , χαμηλά επιτόκια), (ii) κρίση (εξάντληση της ανταλλαγής αποθεμάτων και πολλαπλές πτωχεύσεις επιχειρήσεων), (iii) ύφεση (πτώση των τιμών και παραγωγής , υψηλά επιτόκια), (iv) ανάκαμψη (ανάκαμψη των αποθεμάτων λόγω της πτώσης των τιμών και των εισοδημάτων). Σε αυτό το μοντέλο, η ανάκτηση και η ευημερία συνδέονται με την αύξηση της παραγωγικότητας, της εμπιστοσύνης των καταναλωτών, της συνολικής ζήτησης και των τιμών.

Στα μέσα του 20^{ου} αιώνα, ο Schumpeter και άλλοι πρότειναν μια τυπολογία των επιχειρηματικών κύκλων, σύμφωνα με την περιοδικότητά τους, ούτως ώστε ένα πλήθος συγκεκριμένων κύκλων να πάρουν το όνομά τους από τους μελετητές τους ή από εκείνους που τους πρότειναν.

- Ο επενδυτικός κύκλος Kitchin των 3-5 ετών (από το Joseph Kitchin)
- Ο σταθερός επενδυτικός κύκλος Juglar των 7-11 ετών (συχνά χαρακτηρίζεται ως «ο» επιχειρηματικός κύκλος)
- Ο επενδυματικός κύκλος υποδομής Kuznets των 15-25 ετών (από τη Simon Kuznets)
- Το κύμα Kondratiev ή μεγάλος τεχνολογικός κύκλος των 45-60 ετών (από τον Nikolai Kondratiev)

Το ενδιαφέρον για αυτές τις διαφορετικές τυπολογίες των κύκλων έχει εξασθενήσει μετά από την ανάπτυξη των συγχρόνων μακροοικονομιών , γεγονός που δεν στηρίζει σημαντικά την ιδέα των τακτικών περιοδικών κύκλων.

Οι επιχειρηματικοί κύκλοι μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο ήταν γενικά πιο συγκρατημένοι σε σχέση με τους προηγούμενους επιχειρηματικούς κύκλους. Η τακτική οικονομικής σταθεροποίησης μέσω της φορολογικής και της νομισματικής πολιτικής φαίνεται ότι έβλαψε τις χειρότερες υπερβάσεις των επιχειρηματικών

¹⁰ http://www.unil.ch/webdav/site/cwp/users/neyguesi/public/bc/Juglar_Schumpeter.pdf

¹¹ <http://todayinsocialsciences.blogspot.com/2012/01/economic-cycles-and-cyclical-crises.html>

κύκλων. Η αυτόματη σταθεροποίηση λόγω των διαστάσεων του κυβερνητικού προϋπολογισμού συνέβαλε επίσης στην ήττα του κύκλου έστω και χωρίς συνειδητή δράση από τους φορείς χάραξης πολιτικής.

§ 1.6 Εντοπισμός.

Το 1946, οι οικονομολόγοι Arthur F. Burns και Wesley C. Mitchell, έδωσαν τον πλέον καθιερωμένο ορισμό των επιχειρηματικών κύκλων στο βιβλίο τους *Measuring Business Cycles*¹².

Οι επιχειρηματικοί κύκλοι είναι ένας τύπος διακύμανσης που ανακαλύφθηκε στη συνολική οικονομική δραστηριότητα των εθνών που οργανώνουν την εργασία τους, κυρίως σε εμπορικές επιχειρήσεις : ένας κύκλος αποτελείται από επεκτάσεις που συμβαίνουν περίπου την ίδια ώρα σε πολλές οικονομικές δραστηριότητες, και ακολουθούνται από παρόμοιες γενικές υφέσεις , συστολές και ανακάμψεις που συγχωνεύονται στη φάση της επέκτασης του επόμενου κύκλου. Όσον αφορά τη διάρκεια των επιχειρηματικών κύκλων, κυμαίνεται από περισσότερο από ένα έτος μέχρι δέκα ή δώδεκα έτη. Δεν διαιρούνται σε μικρότερους κύκλους με παρόμοια χαρακτηριστικά και έκταση που πλησιάζει τη δική τους.

Σύμφωνα με τον A. F. Burns :

Οι επιχειρηματικοί κύκλοι δεν είναι απλώς διακυμάνσεις στη συνολική οικονομική δραστηριότητα . Το βασικό στοιχείο που τους διακρίνει από την εμπορική αναταραχή των προηγούμενων αιώνων ή από τις εποχιακές και άλλες μικρής διάρκειας διακυμάνσεις της εποχής μας είναι το γεγονός ότι οι διακυμάνσεις που διαχέονται στην οικονομία –στη βιομηχανία της, στις εμπορικές συναλλαγές της και στην εμπλοκή των οικονομικών. Η οικονομία του δυτικού κόσμου είναι ένα σύστημα με στενά συνδεδεμένα μεταξύ τους τμήματα. Εκείνος που θα καταφέρει να καταλάβει του επιχειρηματικούς κύκλους πρέπει να κατέχει τη λειτουργία ενός οικονομικού συστήματος οργανωμένου σε μεγάλο βαθμό σε ένα δίκτυο ελεύθερων επιχειρήσεων που αναζητούν το κέρδος . Το πρόβλημα του πώς προκύπτουν οι επιχειρηματικοί

¹² <http://www.nber.org/books/burn46-1>

κύκλοι είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με το πρόβλημα του τρόπου λειτουργίας μιας καπιταλιστικής οικονομίας.

Στις Ηνωμένες Πολιτείες, είναι γενικά αποδεκτό ότι το Εθνικό Γραφείο Οικονομικών Ερευνών (NBER) είναι ο τελικός κριτής των ημερομηνίων των μεγάλων διακυμάνσεων του οικονομικού κύκλου. Η επέκταση είναι η περίοδος από μια στασιμότητα σε μια αιχμή και η ύφεση το χρονικό διάστημα από την αιχμή μέχρι μια στασιμότητα. Το NBER προσδιορίζει μια ύφεση ως «μια σημαντική μείωση της εξάπλωσης της οικονομικής δραστηριότητας σε όλη την οικονομία, που διαρκεί περισσότερο από μερικούς μήνες, συνήθως ορατή στο πραγματικό ΑΕΠ, στο αποπληθωρισμένο εισόδημα, στην απασχόληση, στη βιομηχανική παραγωγή.

§ 1.7 Κύκλοι ή Διακυμάνσεις ;

Τα τελευταία χρόνια η οικονομική θεωρία έχει στραφεί προς τη μελέτη των οικονομικών διακυμάνσεων παρά προς τον κύκλο «επιχειρηματική δραστηριότητα» - αν και ορισμένοι οικονομολόγοι χρησιμοποιούν τη φράση επιχειρηματικός κύκλος ως μια βολική στενογραφία. Για τον Milton Friedman¹³ η αναφορά του επιχειρηματικού κύκλου ως «κύκλου» είναι άκυρη, λόγω της μη-κυκλικής φύσης του. Ο Friedman πίστευε ότι ως επί το πλείστον είναι κυρίως ένα νομισματικό φαινόμενο.

Η θεωρία των ορθολογικών προσδοκιών ορίζει ότι κανένας προκαθορισμένος κύκλος δεν μπορεί να συνεχίζεται γιατί θα δημιουργεί συνεχώς ευκαιρίες κερδοσκοπίας . Πολλές οικονομικές θεωρίες υποστηρίζουν επίσης, ότι η οικονομία είναι συνήθως σε ισορροπία ή πλησιάζουν σε αυτήν. Οι απόψεις αυτές οδήγησαν στη διατύπωση της ιδέας ότι οι παρατηρούμενες οικονομικές διακυμάνσεις μπορούν να διαμορφωθούν ως κρίσεις σε ένα σύστημα.

Κατά την παράδοση του Slutsky, οι επιχειρηματικοί κύκλοι μπορεί να θεωρηθούν ως το αποτέλεσμα των στοχαστικών κραδασμών που στο σύνολό τους μπορούν να διαμορφώσουν μια σειρά κινήτων μέσων.

¹³ <http://www.cato.org/pubs/journal/cj31n3/cj31n3-16.pdf>

§ 1.8 Εξηγήσεις.

Η εξήγηση των διακυμάνσεων στην συνολική οικονομική δραστηριότητα είναι μια από τις κύριες ανησυχίες της μακροοικονομίας. Το πιο συχνά χρησιμοποιούμενο πλαίσιο για την επεξήγηση αυτών των διακυμάνσεων είναι η κεϋνσιανή σχολή της οικονομίας. Κατά την κεϋνσιανή άποψη, οι επιχειρηματικοί κύκλοι αντικατροπτίζουν την πιθανότητα ότι η οικονομία μπορεί να φτάσει μια βραχυπρόθεσμη ισορροπία σε επίπεδα κάτω ή πάνω από τη πλήρη απασχόληση. Αν η οικονομία λειτουργεί με λιγότερο από την πλήρη απασχόληση, δηλαδή, με υψηλό ποσοστό ανεργίας, η κεϋνσιανή θεωρία αναφέρει ότι η νομισματική και δημοσιονομική πολιτική μπορεί να ασκήσει θετικό ρόλο στην εξομάλυνση των διακυμάνσεων του επιχειρηματικού κύκλου.

Τα κεϋνσιανά μοντέλα δεν υποδηλώνουν απαραίτητως περιοδικούς επιχειρηματικούς κύκλους. Ωστόσο, τα απλά κεϋνσιανά μοντέλα που αφορούν την αλληλεπίδραση του κεϋνσιανού πολλαπλασιαστή και επιταχυντή δίνουν αφορμή για κυκλικές αντιδράσεις στις αρχικές κρίσεις. Το «μοντέλο ταλάντωσης» του Paul Samuelson¹⁴ υποτίθεται ότι εξηγεί τους επιχειρηματικούς κύκλους χάρη στον πολλαπλασιαστή και τον επιταχυντή. Το εύρος των διακυμάνσεων της οικονομικής παραγωγής εξαρτάται από το ύψος της επένδυσης, καθώς η επένδυση καθορίζει το επίπεδο της συνολικής παραγωγής (πολλαπλασιαστής), και καθορίζεται από τη συνολική ζήτηση (επιταχυντής).

Στην κεϋνσιανή παράδοση, ο Richard Goodwin¹⁵ τοποθετεί τους κύκλους στην παραγωγικότητα από τη διανομή του εισοδήματος μεταξύ των κερδών των επιχειρήσεων και των μισθών των εργαζομένων. Οι διακυμάνσεις των μισθών είναι σχεδόν ίδιες με το επίπεδο απασχόλησης (κύκλος των μισθών μένει μια περίοδο πίσω από τον κύκλο απασχόλησης), γιατί όταν η οικονομία βρίσκεται σε υψηλά επίπεδα απασχόλησης, οι εργαζόμενοι έχουν τη δυνατότητα να απαιτούν αυξήσεις στους μισθούς, ενώ σε περιόδους αυξημένης ανεργίας, οι μισθοί τείνουν να μειώνονται. Σύμφωνα με τον Goodwin, όταν αυξάνεται η ανεργία και τα κέρδη των επιχειρήσεων, τότε αυξάνεται και η παραγωγικότητα. Η κεϋνσιανή άποψη παρουσιάζει μια σειρά από προκλήσεις και εναλλακτικές λύσεις, όπως αναφέρεται παρακάτω.

¹⁴ <http://homepage.newschool.edu/~het/essays/multacc/samacc.htm>

¹⁵ <http://homepage.newschool.edu/~het/essays/multacc/goodw2.htm>

§ 1.9 Αμβλυνση.

Οι περισσότεροι κοινωνικοί δέκτες (ψυχική υγεία, εγκλήματα, αυτοκτονίες) επιδεινώνονται κατά τη διάρκεια κάθε οικονομικής ύφεσης. Όπως οι περίοδοι οικονομικής στασιμότητας είναι οδυνηρές για τους τόσους ανθρώπους που χάνουν τη δουλειά τους, υπάρχει συχνά και πολιτική πίεση στις κυβερνήσεις για τον περιορισμό των υφέσεων. Από τη δεκαετία του 1940, οι περισσότερες κυβερνήσεις των αναπτυγμένων χωρών έχουν θεωρήσει τον μετριασμό του επιχειρηματικού κύκλου ως μέρος της ευθύνης της κυβέρνησης.

Εφόσον κατά την κενσσιανή άποψη, οι υφέσεις προκαλούνται από ανεπαρκή συνολική ζήτηση, όταν υπάρχει ύφεση η κυβέρνηση πρέπει να αυξήσει το ποσό της συνολικής ζήτησης και να επαναφέρει των ισορροπία. Η κυβέρνηση μπορεί να το καταφέρει αυτό με δύο τρόπους , πρώτον με την αύξηση του χρηματικού αποθεμάτος (επεκτατική νομισματική πολιτική) και αφετέρου με την αύξηση των δημοσίων δαπανών ή την περικοπή των φόρων (επεκτατική δημοσιονομική πολιτική).

Ωστόσο, ακόμη και σύμφωνα με την κενσσιανή θεωρία, η διαχείριση της οικονομικής πολιτικής για την ομαλή εκτέλεση του κύκλου αποτελεί δύσκολο έργο σε μια κοινωνία με πολύπλοκη οικονομία. Ορισμένοι θεωρητικοί, ιδιαίτερα εκείνοι που πιστεύουν στις αρχές της μαρξιστικής οικονομίας, θεωρούν ότι αυτή η δυσκολία είναι ανυπέρβλητη. Ο Καρλ Μαρξ ισχυρίστηκε ότι οι επαναλαμβανόμενες κρίσεις του επιχειρηματικού κύκλου ήταν αναπόφευκτο αποτέλεσμα των λειτουργιών του καπιταλιστικού συστήματος. Σε αυτή την άποψη, το μόνο που μπορεί να κάνει η κυβέρνηση είναι να αλλάξει τον συγχρονισμό των οικονομικών κρίσεων.

Η κρίση θα μπορούσε επίσης να εμφανίζεται με διαφορετική μορφή, για παράδειγμα ως έντονος πληθώρισμός ή ένα σταθερά αυξανόμενο έλλειμμα. Ακόμη χειρότερα, η κυβερνητική πολιτική προσπαθώντας να καθυστερήσει μια κρίση θεωρείται ότι την καθιστά πιο *δραματική* και συνεπώς πιο επώδυνη.

Επιπλέον, από τη δεκαετία του 1960 οι νεοκλασικοί οικονομολόγοι έχουν υποβαθμίσει την ικανότητα των κενσσιανών τακτικών στη διαχείριση μιας οικονομίας. Από τη δεκαετία του 1960, οι οικονομολόγοι όπως οι βραβευμένοι με Νόμπελ Milton Friedman και Edmund Phelps έδειξαν με τα επιχειρήματά τους ότι οι

πληθωριστικές προσδοκίες αναιρούν μακροπρόθεσμα τη καμπύλη Phillips¹⁶. Ο στασιμοπληθωρισμός της δεκαετίας του 1970 προσέφερε εντυπωσιακή στήριξη στις θεωρίες τους, αφηφώντας την απλή κενσισιανή πρόβλεψη ότι η ύφεση και ο πληθωρισμός δεν μπορούν να συμβούν ταυτόχρονα. Ο Friedman έχει προχωρήσει μέχρι του σημείου να ισχυριστεί ότι αυτό που πρέπει να κάνει η κεντρική τράπεζα μιας χώρας είναι να αποφύγει τα μεγάλα λάθη, όπως ο ίδιος πιστεύει ότι έκαναν συνάπτοντας σύμβαση για το απόθεμα χρημάτων πολύ γρήγορα ενώπιον της οικονομικής κατάρρευσης της Wall Street το 1929, στην οποία έκαναν το αντίστοιχο της υποχώρησης στη Μεγάλη Ύφεση.

§ 1.10 Εναλλακτικές Απόψεις.

Υπάρχουν αρκετές εναλλακτικές ετερόδοξες οικονομικές θεωρίες των επιχειρηματικών κύκλων, που σε μεγάλο βαθμό συνδέονται με συγκεκριμένες σχολές ή θεωρητικούς. Υπάρχουν επίσης ορισμένα τμήματα και εναλλακτικές θεωρίες εντός των κύριων γενικών τάσεων της οικονομίας, κυρίως η θεωρία Real Business Cycle¹⁷ και οι εξηγήσεις που βασίζονται στις πιστώσεις, όπως ο αποπληθωρισμός του χρέους και η Financial Instability Hypothesis.

§ 1.11 Επισκόπηση : Εξωγενή Έναντι Ενδογενών Αιτιών.

Στις γεικές τάσεις της οικονομίας, η συζήτηση για τα εξωτερικά (εξωγενή) αίτια έναντι των εσωτερικών (ενδογενών) αιτιών του οικονομικού κύκλου είναι πολύ παλιά, με την κλασική σχολή (πλέον νεοκλασική) να προβάλλει το επιχείρημα για εξωγενή αίτια και την υποκαταναλωτική (πλέον κενσισιανή) σχολή να υποστηρίζει τα ενδογενή αίτια. Αυτά μπορούν, επίσης, σε γενικές γραμμές να ταξινομηθούν ως εξηγήσεις «προσφοράς» και «ζήτησης»: οι εξηγήσεις ως προς την προσφορά μπορούν να πάρουν χαρακτηριστική μορφή, σύμφωνα με το νόμο του Say (ή αλλιώς το νόμο της αγοράς), που υποστηρίζει ότι «η προσφορά δημιουργεί τη δική της ζήτηση», ενώ οι εξηγήσεις της ζήτησης υποστηρίζουν ότι η αποτελεσματική ζήτηση

¹⁶ <http://econ161.berkeley.edu/multimedia/pcurve1.html>

¹⁷ http://economics.wikia.com/wiki/Real_Business_Cycles_theory

ενδέχεται να προκαλέσει έλλειψη της προσφοράς, επιφέροντας μια κάμψη ή οικονομική ύφεση.

Αυτή η συζήτηση έχει σημαντικές πολιτικές συνέπειες : οι υπέρμαχοι των εξωγενών αιτιών των κρίσεων, όπως οι νεοκλασικοί υποστηρίζουν ευρέως τις μικρές κυβερνητικές τακτικές ή ρυθμίσεις , καθώς όταν λείπουν οι εξωτερικές κρίσεις , η αγορά λειτουργεί, ενώ οι υποστηρικτές των ενδογενών αιτιών των κρίσεων, όπως οι Κεϋνσιανοί υποστηρίζουν κυρίως τις μεγαλύτερες κυβερνητικές τακτικές και ρυθμίσεις, καθώς όταν λείπουν οι κανονισμοί , η αγορά θα κινείται από κρίση σε κρίση. Αυτός ο διαχωρισμός δεν είναι απόλυτος – ορισμένοι κλασικοί (συμπεριλαμβανόμενων των υποστηρικτών του νόμου του Say) τάχθηκαν υπέρ της κυβερνητικής πολιτικής για τον περιορισμό των ζημιών των οικονομικών κύκλων, παρά το γεγονός ότι πίστευαν στα εξωτερικά αίτια, ενώ οι Αυστριακοί είναι κατά της συμμετοχής της κυβέρνησης επειδή, κατά τη γνώμη τους , απλά επιδεινώνει την κρίση , αν και υποστηρίζουν τα εσωτερικά αίτια.

Η οπτική του οικονομικού κύκλου που προκαλείται από εξωγενείς παράγοντες χρονολογείται από το νόμο του Say , και οι περισσότερες συζητήσεις σχετικά με την ενδογενή ή εξωγενή προέλευση των αιτιών του οικονομικού κύκλου διατυπώνεται στα πλαίσια της διαψευσης ή της υποστήριξης του νόμου του Say. Αναφέρεται , επίσης και ως «συζήτηση γενικού κορεσμού».

Μέχρι την κεϋνσιανή επανάσταση στον τομέα της επικοινωνίας, μετά την Μεγάλη Ύφεση , οι κλασικές και νεοκλασικές εξηγήσεις (εξωγενή αίτια) ήταν η γενική τάση ερμηνείας των οικονομικών κύκλων, ενώ μετά την κεϋνσιανή επανάσταση, η νεοκλασική μακροοικονομία απορρίφθηκε σε μεγάλο βαθμό. Υπήρξε κάποια αναζωπύρωση των νεοκλασικών προσεγγίσεων με τη μορφή της θεωρίας RBC, αλλά η γενική απόψη ακολουθεί σε μεγάλο βαθμό την κεϋνσιανή θεωρία.

Το σύνολο των οικονομολόγων που ασχολούνται με την νεοκλασική παράδοση του Άνταμ Σμιθ και του Ντέιβιντ Ρικάρντο, η οποία έρχεται σε αντίθεση με την κεϋνσιανή παράδοση , εκτιμούν συνήθως ότι οι παρεκκλίσεις από την αρμονική λειτουργία της οικονομίας της αγοράς οφείλεται σε εξωγενείς επιρροές, όπως το κράτος ή οι κανονισμοί του, τα εργατικά συνδικάτα, τα μονοπώλια των επιχειρήσεων, ή οι κρίσεις που προέρχονται είτε από την τεχνολογία είτε από φυσικά αίτια (π.χ. ηλιακές κηλίδες για τον William Stanley Jevons , οι κινήσεις του πλανήτη της Αφροδίτης για τον Ludwell Henry Moore).

Αντιθέτως, σύμφωνα με την ετερόδοξη παράδοση των Jean Charles de Leonard Sismondi, Clement Juglar και Μαρξ οι επαναλαμβανόμενες φάσεις ανάπτυξης και ύφεσης του συστήματος της αγοράς αποτελούν ενδογενές χαρακτηριστικό του.

Η σχολή του υποκαταναλωτισμού¹⁸ του 19^{ου} αιώνα διατυπώνει ως δεδομένο τα ενδογενή αίτια για τον επιχειρηματικό κύκλο, ιδίως το παράδοξο της λιτότητας, και στις ημέρες μας αυτή η παλαιότερα ετερόδοξη σχολή έχει ενσωματωθεί στο καθολικό ρεύμα με τη μορφή της κεϋνσιανής οικονομίας μέσω της κεϋνσιανής επανάστασης.

§ 1.12 Κύκλος Πίστωσης / Χρέους.

Κύριοι όροι: πιστωτικός κύκλος και αποπληθωρισμός χρέους.

Μία εναλλακτική θεωρία είναι ότι η πρωταρχική αιτία των οικονομικών κύκλων οφείλεται στον πιστωτικό κύκλο: η καθαρή αύξηση των πιστώσεων (αύξηση των ατομικών πιστώσεων, αντίστοιχα του χρέους, ως ποσοστό του ΑΕΠ) επιφέρει οικονομικές επεκτάσεις, ενώ η καθαρή μείωση του εύρους προκαλεί κάμψεις, και όταν συνεχίζεται, υφέσεις. Ειδικότερα, η ρήξη των κερδοσκοπικών φουσκών θεωρείται ως η γενεσιουργός αιτία των υφέσεων, και αυτή η θεωρία θέτει τη χρηματοδότηση και τις τράπεζες στο κέντρο του επιχειρηματικού κύκλου.

Μια κύρια θεωρία σε αυτό το πνεύμα είναι η θεωρία του Irving Fisher για τον αποπληθωρισμό του χρέους, την οποία πρότεινε με σκοπό να εξηγήσει τη μεγάλη οικονομική κρίση. Μια πρόσφατη συμπληρωματική θεωρία είναι η Financial Instability Hypothesis του Hyman Minsky, και η θεωρία πίστωσης των οικονομικών κύκλων συνδέεται συχνά με την μετά – κεϋνσιανή οικονομία όπως και εκείνη του Steve Keen.

Ο μετα-κεϋνσιανός οικονομολόγος Hyman Minsky έχει προτείνει μια εξήγηση των κύκλων βασισμένη στις διακυμάνσεις των πιστώσεων, των επιτοκίων και στη χρηματοοικονομική αδυναμία, που έγινε γνωστή ως η Financial Instability Hypothesis¹⁹. Σε μια περίοδο ανάπτυξης, τα επιτόκια είναι χαμηλά και οι εταιρείες εύκολα να δανείζονται χρήματα από τις τράπεζες για να επενδύσουν. Οι τράπεζες δεν διστάζουν να τους χορηγήσουν δάνεια, διότι η αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων επιτρέπει την αύξηση της ροής του ρευστού και

¹⁸ http://www1.vwa.unisg.ch/RePEc/uscg/dp2002/dp0214allgoewer_ganz.pdf

¹⁹ <http://www.levyinstitute.org/pubs/wp74.pdf>

επομένως την ευκολή αποπληρωμή των δανειών. Η διαδικασία αυτή έχει ως αποτέλεσμα υπερβολικά χρεωμένες επιχειρήσεις, που σταματούν να επενδύουν και τελικά η οικονομία οδηγείται σε ύφεση.

Ενώ τα πιστωτικά αίτια δεν έχουν αποτελέσει πρωταρχική θεωρία του οικονομικού κύκλου κατά την επικρατούσα τάση, έχουν αναφερθεί περιστασιακά, όπως στην περίπτωση των (Eckstein & Sinai 1986), που παρατέθηκε επιδοκιμαστικά από τον Summers το 1986.

Μια διαφορετική θεωρία που δίνει επίσης πρωταρχική σημασία στην πίστωση είναι η εξήγηση της αυστριακής σχολής.

§ 1.13 Πραγματική Θεωρία Του Επιχειρηματικού Κύκλου.

Στη γενική τάση της οικονομίας, οι κεϋνσιανές απόψεις έχουν αμφισβητηθεί από πραγματικά πρότυπα επιχειρηματικών κύκλων στα οποία οι διακυμάνσεις οφείλονται στην τεχνολογία. Αυτή η θεωρία συνδέεται περισσότερο με τους Finn E. Kydland και Edward C. Prescott και γενικότερα με τη σχολή οικονομικών του Σικάγο (επαρχιακές οικονομίες). Θεωρούν ότι η οικονομική κρίση και οι διακυμάνσεις δεν μπορούν να προέρχονται από ένα νομισματικό πλήγμα, παρά μόνο από ένα εξωτερικό σοκ, όπως είναι η καινοτομία.

Η θεωρία RBS έχει απορριφθεί κατηγορηματικά από μια σειρά οικονομολόγων της κεϋνσιανής παράδοσης, όπως ο Summers 1986 και ο Paul Krugman²⁰.

§ 1.14 Επιχειρηματικός Κύκλος Βάσει Πολιτικής.

Ένα άλλο σύνολο προσπαθεί να αποδώσει την προέλευση του επιχειρηματικού κύκλου σε πολιτικές αποφάσεις. Ο κομματικός επιχειρηματικός κύκλος προτείνει ότι οι κύκλοι προκύπτουν από τις διαδοχικές εκλογές των κυβερνήσεων από διαφορετικά πολιτικά καθεστάτα. Ένα καθεστώς Α υιοθετεί επεκτατικές πολιτικές, με αποτέλεσμα την ανάπτυξη και τον πληθωρισμό, αλλά ανατρέπεται όταν ο πληθωρισμός φτάνει σε απαράδεκτα υψηλά επίπεδα. Το καθεστώς Β, που το αντικαθιστά, υιοθετεί

²⁰<http://books.google.gr/books?id=GWhcsSt7TeAC&pg=PA2&lpg=PA2&dq=RBC+%26+Summers+1986&source=bl&ots=s7i4ktrRgP&sig=fqW5J7DG3QgwYrk7lLdbBB-SmMo&hl=el&sa=X&ei=0INHT9jOHa2B4AS7qozFDg&ved=0CDoQ6AEwBQ#v=onepage&q=\Summers%201986&f=false>

περιοριστικές πολιτικές μειώνοντας τον πληθωρισμό και την ανάπτυξη , καθώς και την αντίστροφη δραστηριότητα του κύκλου. Ανατρέπεται όταν η ανεργία είναι πολύ αυξημένη και αντικαθιστάται από το καθεστώς A.

Ο πολιτικός επιχειρηματικός κύκλος αποτελεί μια εναλλακτική θεωρία δηλώνοντας ότι όταν εκλέγεται μια κυβέρνηση οποιουδήποτε χρώματος, αρχικά υιοθετεί μια περιοριστική πολιτική για τη μείωση του πληθωρισμού και για να αποκτήσει φήμη για την οικονομική της ικανότητα. Κατόπιν υιοθετεί μια επεκτατική πολιτική μέχρι τις επόμενες εκλογές , ελπίζοντας να επιτύχει ταυτόχρονα χαμηλό πληθωρισμό και μειωμένη ανεργία κατά την ημέρα των εκλογών.

Η θεωρία του πολιτικού επιχειρηματικού κύκλου συνδέεται στενά με το όνομα του Michal Kalecki²¹, που υποστήριζε ότι καμιά δημοκρατική κυβέρνηση υπό το καθεστώς του καπιταλισμού δεν θα επέτρεπε τη διατήρηση της πλήρους απασχόλησης , έτσι ώστε οι υφέσεις να προκαλούνται από πολιτικές αποφάσεις. Η διαρκής πλήρης απασχόληση θα σήμαινε ενίσχυση της διαπραγματευτικής δύναμης των εργαζομένων για την αύξηση των μισθών και την αποφυγή άμισθης εργασίας, που ενδεχομένως θα έπληττε την κερδοφορία. (Δεν σκέφτηκε αυτή τη θεωρία σε καθεστώς φασισμού, όπου θα χρησιμοποιείτο άμεση βία για την διάλυση της εργατικής δύναμης.) . Κατά τα τελευταία χρόνια, οι υποστηρικτές της θεωρίας του «εκλογικού επιχειρηματικού κύκλου» υποστήριξαν ότι οι εκάστοτε θητεύοντες πολιτικοί ενθαρρύνουν την ευημερία πριν από τις εκλογές , προκειμένου να εξασφαλίσουν την επανεκλογή τους – και κάνουν μετά τους πολίτες να το πληρώσουν με τις οικονομικές υφέσεις.

§ 1.15 Μαρξιστική Οικονομία.

Για τον Μαρξ, η οικονομία που βασίζεται στην παραγωγή των προϊόντων που θα πωλούνται στην αγορά είναι εγγενώς επιρρεπής στις κρίσεις. Κατά τη μαρξιστική άποψη, το κέρδος είναι η κύρια κινητήρια δύναμη της οικονομίας της αγοράς , αλλά η αποδοτικότητα των επιχειρήσεων (κεφάλαιο) έχει την τάση να πέφτει γεγονός που δημιουργεί επαναλαμβανόμενες κρίσεις, κατά τις οποίες εμφανίζεται μαζική ανεργία, οι επιχειρήσεις αποτυγχάνουν, το υπόλοιπο κεφάλαιο συγκεντρώνεται και η κερδοφορία ανακάμπτει. Μακροπρόθεσμα , οι κρίσεις αυτές τείνουν να είναι πιο

²¹

http://www.hetecon.net/documents/ConferencePapers/2011Refereed/Javidanrad_AHE2011014R.pdf

σοβαρές και το σύστημα τελικά θα εξασθενίσει. Ορισμένοι μαρξιστές συγγραφείς , όπως η Ρόζα Λούξεμπουργκ είδαν την έλλειψη της αγοραστικής δύναμης των εργαζομένων ως αιτία της τάσης να είναι η προσφορά μεγαλύτερη από τη ζήτηση, με αποτέλεσμα την εμφάνιση της κρίσης, σε ένα μοντέλο που έχει ομοιότητες με το κεϋνσιανό. Πράγματι, ορισμένοι σύγχρονοι συγγραφείς έχουν προσπαθήσει να συνδυάσουν τις απόψεις του Μαρξ και του Keynes. Αντιθέτως , άλλοι έχουν επισημάνει τις βασικές διαφορές μεταξύ της μαρξιστικής και της κεϋνσιανής οπτικής: ενώ ο Keynes αντιλήφθηκε τον καπιταλιστικό ως ένα σύστημα που αξίζει να διατηρηθεί και ευπαθές στην αποδοτική ρύθμιση, ο Μαρξ θεώρησε τον καπιταλισμό ως ένα ιστορικά καταδικασμένο σύστημα που δεν μπορεί να τεθεί υπό κοινωνικό έλεγχο.

§ 1.16 Αναρχο-συνδικαλιστική και Φιλελεύθερη Σοσιαλιστική Θεωρία.

Σύμφωνα με τις αναρχοσυνδικαλιστικές και αναρχικού-φιλελεύθερες σοσιαλιστικές οικονομικές θεωρίες , το κλειδί για την κατανόηση της λειτουργίας του οικονομικού κύκλου είναι η μείωση του εισοδήματος των εργαζομένων καθώς ως κεφαλαιουχικές επενδύσεις «τραβούν» τα χρήματα προς τα εκεί με τον καιρό, καταλήγοντας στην κατάρρευση της ζήτησης για τα εμπορεύματα που παράγει το σύστημα.

Σε αυτή τη θεωρία, το γεγονός ότι οι καπιταλιστικές που επιδιώκουν το κέρδος δεν κάνουν πλάνα σύμφωνα με τη ζήτηση κατά την παρούσα στιγμή, αλλά σύμφωνα με τη μελλοντική ζήτηση και οδηγεί τον κύκλο. Η ανάγκη για μεγιστοποίηση των κερδών οδηγεί σε όλο και περισσότερες επενδύσεις προκειμένου να βελτιωθεί η παραγωγικότητα του εργατικού δυναμικού (δηλαδή να αυξηθεί το ποσό της υπεραξίας που παράγεται). Μια αύξηση της παραγωγικότητας, ωστόσο, σημαίνει ότι όποιο και αν είναι το κέρδος που παράγεται κατανέμεται σε έναν αυξημένο αριθμό προϊόντων. Το κέρδος αυτό πρέπει ακόμα να ρευστοποιηθεί στην αγορά, αλλά αυτό μπορεί να αποδειχθεί δύσκολο καθώς οι καπιταλιστές δεν παράγουν για τις υπάρχουσες αγορές αλλά και για εκείνες που αναμένονται. Όπως οι μεμονωμένες επιχειρήσεις δεν μπορούν να προβλέψουν τι θα κάνουν οι ανταγωνιστές τους , είναι λογικό για αυτές να προσπαθούν να μεγιστοποιήσουν το μερίδιό τους στην αγορά με την αύξηση της παραγωγής (μέσω της αύξησης των επενδύσεων). Επειδή η αγορά δεν παρέχει τις απαραίτητες πληροφορίες για τον συντονισμό των ενεργειών τους οδηγείται σε προσφορά που υπερβαίνει τη ζήτηση και σε δυσκολίες ρευστοποίησης επαρκούς

κέρδους. Με άλλα λόγια , μια περίοδος υπερπαραγωγής πραγματοποιείται λόγω της υπερβολικής συσσώρευσης του κεφαλαίου.

Η αναρχο-συνδυκαλιστική θεωρία θεωρεί ότι υπάρχουν μέσα με τα οποία ο καπιταλισμός μπορεί να αναβάλει (αλλά όχι να σταματήσει) μια γενική κρίση που εξελίσσεται ως αποτέλεσμα του οικονομικού κύκλου. Η επέκταση των πιστώσεων από τις τράπεζες τόσο στους επενδυτές όσο και στους καταναλωτές είναι ο παραδοσιακός, και ο πιο συνηθισμένος, τρόπος αντιμετώπισης. Ο ιμπεριαλισμός, με τον οποίο οι αγορές αυξήθηκαν και τα κέρδη εκμαιεύονται από τις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες και χρησιμοποιούνται για την ενίσχυση των κερδών των ιμπεριαλιστικών χωρών, αποτελεί μια άλλη μέθοδο. Ένας άλλος τρόπος είναι η κρατική παρέμβαση στην οικονομία (όπως οι κατώτατοι μισθοί, η ενσωμάτωση των συνδικάτων στο σύστημα, η παραγωγή όπλων , η εκμετάλλευση των επιτοκίων για τη διατήρηση ενός «φυσικού» ποσοστού της ανεργίας να κρατήσει τους εργαζομένους σε επαγρύπνηση, κ.λπ.). Μια άλλη λύση είναι κρατικές δαπάνες για την αύξηση της συνολικής ζήτησης, η οποία μπορεί να αυξήσει την κατανάλωση και έτσι να μειωθούν οι κίνδυνοι της υπερβολικής παραγωγής. Ωστόσο, αυτές υπολογίζεται ότι έχουν (αντικειμενικά και υποκειμενικά) όρια και δεν μπορεί ποτέ να καταφέρει να σταματήσουν την εμφάνιση υφέσεων που τελικά προκύπτουν από την καπιταλιστική παραγωγή και η ανάγκη παραγωγής κερδών.

§ 1.17 Αυστριακή Σχολή.

Η αυστριακή σχολή οικονομικών απορρίπτει τον ισχυρισμό ότι η οικονομική συγκυρία είναι εγγενές χαρακτηριστικό της οικονομίας της αγοράς και υποστηρίζει ότι αυτό προκαλείται κυρίως από την κεντρική κρατική παρέμβαση στο χρηματικό απόθεμα. Οι οικονομολόγοι της αυστριακής σχολής²², ακολουθώντας τον Ludwig von Mises, εστιάζουν στον ρόλο του επιτοκίου ως τιμή του επενδυτικού κεφαλαίου, αποφάσεις καθοδηγημένης επενδύσης. Σε μια άναρχη οικονομία (ελεύθερη αγορά), όπου δεν υπάρχει καμία κεντρική τράπεζα , προϋποτίθεται ότι το επιτόκιο αντικατοπτρίζει την τρέχουσα προτίμηση των δανειστών και δανειζομένων. Ορισμένοι συμφωνούν με τον Knut Wicksell και το αποκαλούν «φυσικό» επιτόκιο²³.

²² http://en.wikipedia.org/wiki/Austrian_School

²³ <http://research.stlouisfed.org/publications/mt/20050301/cover.pdf>

Η προσπάθεια της κυβέρνησης να αποκτήσει τον έλεγχο των χρημάτων (μέσω της δημιουργίας μιας κεντρικής τράπεζας), καταστρέφει τη φυσική ισορροπία των επιτοκίων μεταξύ των αποταμιευτών και των δανειζομένων. Οι οικονομολόγοι της αυστριακής σχολής καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι, εάν το επιτόκιο διατηρείται τεχνητά χαμηλό από την κυβέρνηση ή την κεντρική τράπεζα, τότε η ζήτηση για δάνεια θα είναι μεγαλύτερη από την πραγματική προσφορά των πρόθυμων δανειστών, και εάν το επιτόκιο είναι τεχνητά υψηλό θα συμβεί ακριβώς το αντίθετο.

Αυτή η παραπλάνηση των τιμών οδηγεί τους επενδυτές σε λανθασμένες επενδύσεις κεφαλαίων, δανεισμού και επενδύσεων είτε πολύ είτε ελάχιστα σε μακροπρόθεσμα έργα. Οι περιοδικές υφέσεις θεωρούνται , τότε, απαραίτητες «διορθώσεις» μετά από περιόδους λογιστικής πιστωτικής επέκτασης, όταν οι μη επικερδείς επενδύσεις ρευστοποιούνται, απελευθερώνοντας κεφάλαια για νέες επενδύσεις.

Η αυστριακή θεωρία του οικονομικού κύκλου προβλέπει επίσης ότι η επιβολή των τεχνητά χαμηλών επιτοκίων και η επακόλουθη αύξηση της προσφοράς λογιστικών πιστώσεων, δημιουργεί πληθωρισμό των τιμών (που συχνά εστιάζεται στο κεφάλαιο ή σε ενεργητικές αγορές, οι οποίες απασχολούν πολλούς ανθρώπους). Όταν αυτή η νομισματική «έκρηξη» είναι πραγματική , συχνά οι κυβερνήσεις φοβούνται μια ενδεχόμενη διόρθωση της «νομισματικής έκρηξης» δεδομένων των αρνητικών επιπτώσεων στην απασχόληση από την αναπόφευκτη διόρθωση. Έτσι αναγκάζεται τότε η κεντρική τράπεζα να αυξήσει ακόμα περισσότερο την προσφορά πιστώσεων πιστώσεων για να διατηρηθεί το τεχνητά χαμηλό επιτόκιο, παρατείνοντας με αυτόν τον τρόπο την «ψεύτικη» νομισματική άνθηση και την αναπόφευκτη επιδείνωση της «διόρθωσης», όταν η επέκταση της πίστωσης δεν μπορεί πλέον να διατηρηθεί. Στην αυστριακή θεωρία, οι κάμψεις και υφέσεις θεωρούνται τόσο θετικές δυνάμεις ώστε αποτελούν φυσικό μηχανισμό της αγοράς ως προς τη λύση των λανθασμένων κατανομών των πόρων κατά τη διάρκεια της «έκρηξης» ή της πληθωριστικής φάσης. Οι οικονομολόγοι της αυστριακής σχολής εστιάζουν σχολής εστιάζουν στον παροξυσμό των dot-com επενδύσεων και στη στεγαστική φουσκά των Ηνωμένων πολιτειών ως σύγχρονα παραδείγματα της τεχνητής αφθονίας πίστωσης επιδοτώντας τη μη βιώσιμη λανθασμένη επένδυση.

Υπάρχουν διάφορες κριτικές της αυστριακής θεωρίας για τον οικονομικό κύκλο, αρκετές εκ των οποίων αναφέρονται στις ΗΠΑ , με τις επαναλαμβανόμενες οικονομικές κρίσεις κατά τον 19^ο αιώνα, και κυρίως στη μεγάλη ύφεση μετά τον πανικό του 1873, πριν από τη δημιουργία μιας κεντρικής τράπεζας των ΗΠΑ το 1907.

Αυτό δεν ανατρέπει την αυστριακή θεωρία ως εξήγηση των κρίσεων παρούσας μιας κεντρικής τράπεζας, όπως συνέβη με τη μεγάλη οικονομική κρίση, αλλά αποτελεί μια πρόκληση που πρέπει να αντιμετωπιστεί.

2. Κεφάλαιο Δεύτερο: 1^η Παγκόσμια Οικονομική Κρίση 1929-1933

§ 2.1 Ιστορική Αναδρομή.

Η παγκοσμιά οικονομική ύφεση του 1929 (The Great Depression) ήταν μια κατάσταση διεθνούς οικονομικής ύφεσης που διήρκησε από ένα μέχρι δέκα χρόνια σε διάφορες χώρες του κόσμου και χαρακτηρίστηκε από ανεργία, διακοπή της βιομηχανικής παραγωγής και των κατασκευαστικών έργων αλλά και από σημαντική πτώση των τιμών . Επρόκειτο για τη μεγαλύτερη οικονομική ύφεση της σύγχρονης ιστορίας και χρησιμοποιείται τον 21^ο αιώνα ως παράδειγμα για το πόσο οδυνηρή μπορεί να είναι μια οικονομική καταστροφή.

Η «Μεγάλη Ύφεση», όπως χαρακτηρίστηκε στις ΗΠΑ, επήλθε σύμφωνα με τους αναλυτές μετά από το χρηματιστηριακό κραχ στις 29 Οκτωβρίου του 1929, γνωστό ως η Μαύρη Τρίτη. Θα πρέπει, επίσης να αναφέρουμε ότι το τέλος της κρίσης στις ΗΠΑ ταυτίστηκε με το έναυσμα της πολεμικής οικονομίας του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου, γύρω στο 1939.

Η κατάρρευση του αμερικανικού χρηματιστηρίου στη Νέα Υόρκη το φθινόπωρο του 1929, είχε σοβαρές συνέπειες σε όλες τις ευρωπαϊκές οικονομίες . Αυτές έγιναν πιο έντονες στην Ευρώπη το πρώτο εξάμηνο του 1931. Την άνοιξη του 1931, η κατάσταση είχε χειροτερέψει για τις οικονομίες των ευρωπαϊκών κρατών, τα περισσότερα από τα οποία αδυνατούσαν να εξοφλήσουν τα χρέη τους προς την Αμερική. Επίσης, υπήρχε πρόβλημα και στις διευρωπαϊκές πληρωμές δανείων, πράγμα που επιδείνωσε περισσότερο το οικονομικό κλίμα. Το μεγαλύτερο, όμως, πρόβλημα το παρουσίαζε η οικονομία της ηττημένης κατά τον Α΄ παγκόσμιο πόλεμο Γερμανίας, η οποία, εκτός των άλλων χρεών της οικονομίας της , είχε και τις μεγαλύτερες πολεμικές οφειλές προς τις νικήτριες δυνάμεις. Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες στις 20 Ιουνίου 1931, ο Πρόεδρος των Ηνωμένων Πολιτειών Αμερικής, Χούβερ, πρότεινε την ετήσια αναστολή των πληρωμών των επανορθώσεων από τη Γερμανία προς τους Συμμάχους σε συνδυασμό με την ετήσια αναστολή της πληρωμής των πολεμικών χρεών των Συμμάχων προς την Αμερική.

Η Γερμανία είχε τόσο επηρεαστεί από την οικονομική κρίση , ώστε αδυνατούσε να συνεχίσει τις πληρωμές προς το εξωτερικό. Αν η γερμανική οικονομία κατάρρεε, θα έπαυε να υφίσταται για τα αμερικάνικα εξαγωγίμα προϊόντα και η γερμανική αγορά , αφού θα είχε πτωχεύσει. Άμεσο αποτέλεσμα θα ήταν να χαθούν τα αμερικανικά κεφάλαια που είχαν επενδυθεί εκεί τα τελευταία χρόνια, πράγμα που θα επιδεινώνε περισσότερο την κατάσταση στην ίδια την Αμερική.

Η κατάσταση στην Ευρώπη επιδεινώθηκε το δεύτερο εξάμηνο του 1931. Στις 14 και 15 Ιουλίου , η Γερμανία επέβαλε έλεγχο του συναλλάγματος κι έκλεισε τα χρηματιστηριακά ιδρύματα. Αυτή η κίνηση είχε αλυσιδωτές αντιδράσεις στο εξωτερικό. Η δέσμευση των αγγλικών χρημάτων επέφερε την ταχεία πτώση της τιμής της αγγλικής λίρας. Στην Αγγλία σχηματίστηκε εθνική κυβέρνηση στις 24 Αυγούστου και στις 21 Σεπτεμβρίου η λίρα Αγγλίας εγκατέλειψε τη χρύση βάση (πράγμα που έκανε και η Αμερική πολύ αργότερα, στις 19-4-1933), δηλαδή έπαυε να μετατρέπεται σε χρύσο.

Η κρίση είχε καταστροφικές επιπτώσεις τόσο στον ανεπτυγμένο, όσο και στον αναπτυσσόμενο κόσμο. Επηρεάστηκε το διεθνές εμπόριο, καθώς επίσης και τα προσωπικά εσοδήματα, τα έσοδα από φόρους , οι τιμές και τα κέρδη. Επλήγη σημαντικά η οικονομία αρκετών πόλεων ανά το κόσμο, ιδίως εκείνων που εξαρτιόνταν άμεσα από τη βαριά βιομηχανία. Οι κατασκευές πάγωσαν και οι αγροτοκτηνοτροφικές εργασίες υποχώρησαν λόγω πτώσης των τιμών στις σοδειές κατά 40% με 60%. Καθώς η ζήτηση βρισκόταν σε διαρκή υποχώρηση, και υπήρχε έλλειψη εναλλακτικών εργασιών, οι περιοχές που εξαρτιόνταν από τον πρωτογενή τομέα όπως εκμετάλλευση γης, ορυχείων και ξύλου υπέφεραν ακόμη περισσότερο.

§ 2.2 Τα Αίτια Της Κρίσης.

Υπήρξαν πολλοί παράγοντες που προκάλεσαν την κρίση , όπως δομικές αδυναμίες και συγκεκριμένα περιστατικά τα οποία τη μετέτρεψαν σε μια γενικευμένη ύφεση, καθώς και ο τρόπος με τον οποίο μεταφέρθηκε από χώρα σε χώρα. Σχετικά με την περίοδο αυτή, οι ιστορικοί αναφέρουν ως δομικούς παράγοντες μεγάλες καταστροφές τραπεζών και το χρηματιστηριακό κραχ, ενώ αναλυτές όπως ο Πίτερ Τέμιν και ο Μπάρρυ Άιχενγκριν δίνουν έμφαση στην απόφαση της Βρετανίας να επιστρέψει στις

ισοτιμίες που υπήρχαν πριν το Gold Standard²⁴ πρότου ξεσπάσει ο 1^{ος} παγκόσμιος πόλεμος.

Οι εναλλασσόμενοι κύκλοι ύφεσης θεωρούνται ένα σύνηθες κομμάτι της ζωής σε ένα κόσμο με αβέβαιες ισορροπίες μεταξύ προσφοράς και ζήτησης. Το ποιος παράγοντας μετατρέπει μια συνηθή ήπια και σύντομη ύφεση ή οικονομικό κύκλο σε μια γενικευμένη κατάπτωση αποτελεί αντικείμενο συζήτησης. Άνθρωποι της διανοήσης δεν έχουν συμφωνήσει ως προς τα ακριβή αίτια και τη σχετική τους συμβολή στην κρίση. Η αναζήτηση των ευθυνών είναι στενά συνδεδεμένη με το ερώτημα του πώς να αποφθευχθεί μια μελλοντική κρίση και ως εκ τούτου οι πολιτικές απόψεις τους αναμειγνύονται σε μια ανάλυση ιστορικών γεγονότων οκτώ παρελθουσών δεκαετιών. Το μεγαλύτερο ερώτημα εστιάζεται στο κατά πόσο επρόκειτο για μια αποτυχία της ελεύθερης αγοράς ή για μια αποτυχία εκ μέρους των τραπεζών να προλάβουν την κατάρρευσή τους, τον επακόλουθο πανικό και τις περικοπές στα χρηματικά αποθέματα. Εκείνοι που υποστηρίζουν ένα σημαντικό ρόλο του κράτους στην οικονομία, πιστεύουν ότι επρόκειτο κυρίως για την αποτυχία των ελεύθερων αγορών πως η κρίση οφειλόταν στην αποτυχία της κυβέρνησης να αντιμετωπίσει το πρόβλημα.

Σύγχρονες θεωρίες μπορεί να κατηγοριοποιούνται σε τρεις σχολές. Πρώτον, υπάρχουν οι υποστηρικτές των κλασικών οικονομικών: οι μονεταριστές, η αυστριακή σχολή και η νεοκλασική οικονομική θεωρία, που όλες επικεντρώνεται στις μακροοικονομικές επιπτώσεις στο χρηματικό απόθεμα και στην προσφορά χρυσού που στήριζε πολλά νομίσματα προτού γενικευθεί η κρίση, συμπεριλαμβανομένης της πααραγωγής και της κατανάλωσης.

Κατά δεύτερον, υπάρχουν πολλές δομικές θεωρίες, πιο γνωστή από τις οποίες η Κεϋνσιανή, αλλά και η σχολή των θεσμικών οικονομικών, που τονίζουν την υποκατανάλωση και την υπερεπένδυση (οικονομική φούσκα), προκλητική συμπεριφορά των τραπεζικών παραγόντων και βιομηχάνων, ή ανεπαρκείς κρατικοί λειτουργοί. Όταν ο πανικός ξεκίνησε και ακολούθησε η ύφεση, πολλοί πίστεψαν ότι μπορούσαν να διασώσουν τα χρήματά τους παραμένοντας μακριά από την αγορά, καθώς οι τιμές υποχωρούσαν έτσι ώστε ένα δεδομένο ποσοστό χρημάτων να μπορούσε να αγοράσει περισσότερα αγαθά.

²⁴ http://economics.about.com/cs/money/a/gold_standard.htm

Σε τρίτο επίπεδο, υπάρχει η μαρξιστική κριτική για την πολιτική οικονομία. Η κριτική αυτή εστιάζεται σε αντιφάσεις του ίδιου του καπιταλισμού, μια κοινωνική αντιπαλότητα ως προς την οικειοποίηση της υπεραξίας του κεφαλαίου, καθώς προαγόταν μια έμφυτη ανισορροπία στη συσσώρρευσή του, με υπερβολική συσσώρευση που κλιμακωνόταν μέχρι τις περιοδικές κρίσεις που το απομείωναν. Η προέλευση της κρίσης, ως εκ τούτου, εντοπίζεται αμιγώς στη σφαίρα της παραγωγής, αν και η οικονομική κρίση δύναται να επιδεινωθεί από προβλήματα δυσαναλογίας στην υπερπαραγωγή στη βιομηχανία και συναφείς παραγωγικούς τομείς, καθώς και στην υποκατανάλωση του λαού.

Ο υπερβολικός δανεισμός θεωρείται ένα ακόμα αίτιο της μεγάλης κρίσης. Μακροοικονομολόγοι, όπως ο Μπεν Μπερνάνκε, πρόεδρος της Κεντρικής Τράπεζας των ΗΠΑ, επανέφεραν την άποψη της σχέσης χρέους – ύφεσης που πρωτοδιατυπώθηκε από τον Ίρβινγκ Φίσερ. Ο τελευταίος συνέδεσε την χαλαρή πίστωση με την υπερχρέωση, κάτι που προλείανε το έδαφος για κερδοσκοπικά παιχνίδια και επενδυτικές φούσκες. Επιπλέον, ο Μπερνάνκε προχώρησε στην ενοχοποίηση εννέα αλληλοσυσχετιζόμενων παραγόντων υπό συνθήκες χρέους και ύφεσης για να διευκρινήσει το μηχανισμό της αποτυχίας.

Υποθέτοντας πως σε κάποιο χρονικό διάστημα παρουσιάζεται μια κατάσταση υπερχρέωσης, το γεγονός αυτό θα οδηγήσει σε ρευστοποίηση, είτε λόγω ανησυχίας των πιστωτών, είτε των δανειοληπτών ή και των δύο. Τότε μπορούμε να εξαγάγουμε την ακόλουθη συμπερασματική αλυσίδα που απαρτίζεται από εννέα κρίκους: (1) Ρευστοποίηση των χρεών που οδηγεί σε εν θερμώ πωλήσεις. (2) Σύσπλη των νομισματικών αποθεμάτων, καθώς τα τραπεζικά δάνεια αποπληρώνονται και περιορίζεται η ταχύτητα διακίνησης. (3) Πτώση στα επίπεδα των τιμών, με άλλα λόγια, μια φούσκα του δολαρίου. Συμπεραίνοντας, όπως αναφέρθη και ανωτέρω, πως αυτή η πτώση δε σχετίζεται με ανατίμηση, πρέπει να ακολουθήσει: (4) μια ακόμη μεγαλύτερη πτώση στην καθαρή αξία των επιχειρήσεων προκαλώντας πτωχεύσεις και (5) μια παρόμοια πτώση στα κέρδη, η οποία σε ένα καπιταλιστικό μοντέλο μιας κοινωνίας των ατομικών εσόδων, οδηγεί σε ανησυχία η οποία σε: (6) Μείωση της παραγωγής, των συναλλαγών και της εργασίας. Αυτές οι απώλειες, οι πτωχεύσεις και η ανεργία, οδηγούν σε: (7) Απαισιοδοξία έλλειψη αυτοπεποίθησης, η οποία εν συνεχεία οδηγεί σε (8) Αποταμίευση και λιγότερη διακίνηση χρήματος. Οι οκτώ αναφερθείσες μεταβολές προκαλούν: (9) Περίπλοκες στρεβλώσεις στα επιτόκια δανεισμού και συγκεκριμένα, μια πτώση στα ονομαστικά επιτόκια και στην

αξία του χρήματος, συνοδευόμενη από μια αύξηση στα πραγματικά επιτόκια και της αγοραστικής αξίας των εμπορευμάτων.

Οι τράπεζες που είχαν χρηματοδοτήσει τα υπερχρέη άρχισαν να καταρρέουν καθώς ο δανειολήπτες αδυνατούσαν να ανταποκριθούν στις συμβατικές τους υποχρεώσεις και οι καταθέτες σήκωναν τα χρήματά τους μαζικά από τους λογαριασμούς τους, σχηματίζοντας τραπεζικές ουρές . Κυβερνητικές εγγυήσεις και νομοθετικές ρυθμίσεις της Fed που είχαν σκοπό να αποτρέψουν τέτοιες ουρές πανικού απεδείχθησαν αναποτελεσματικές και σε ορισμένες περιπτώσεις απεφεύχθησαν. Τραπεζικές καταστροφές οδήγησαν στην απώλεια αποθεμάτων εκατομμυρίων δολαρίων. Τα απλήρωτα χρέη κατέστησαν ακόμη πιο επικίνδυνα, καθώς οι τιμές και τα εισοδήματα έπεφταν 20-50%, αλλά τα χρέη παρέμεναν στα ίδια επίπεδα. Μετά την κρίση του 1929 και κατά τη διάρκεια των 10 πρώτων μηνών του 1930 , 744 αμερικανικές τράπεζες κατέρρευσαν, ενώ μέχρι τα τέλη του έτους ανέρχονταν συνολικά στις 9.000. Οι καταρρεύσεις πήραν μορφή χιονοστιβάδας καθώς απελπισμένοι τραπεζίτες απέσυραν δάνεια, τα οποία δεν είχαν χρόνο ή χρήματα οι δανειολήπτες να αποπληρώσουν. Όντας τα μελλοντικά κέρδη χαμηλά, η επένδυση κεφαλαίων και οι κατασκευές περιορίστηκαν ή πάγωσαν τελείως . Εν όψει προβληματικών δανείων και χειροτέρευσης μελλοντικών προγραμμάτων, οι διασωθείσες τράπεζες κατέστησαν ακόμη πιο συντηρητικές στις χορηγήσεις δανείων. Άρχισαν να «χτίζουν» κεφαλαιακά αποθέματα και να περικοπούν τα δάνεια, εντείνοντας την υποτίμηση του χρήματος. Ένας φαύλος κύκλος σχηματίστηκε , ενώ ακολούθησε και η οικονομική κατρακύλα. Αυτή η αυτοεκπληρούμενη προφητεία μετέτρεψε την οικονομική ύφεση του 1930 σε μια μεγάλη οικονομική εξαθλίωση μέχρι το 1933.

§ 2.3 Τα Πρώτα Σημάδια Της Παγκόσμιας Κρίσης Στην Ελλάδα.

Το οικονομικό πρόγραμμα του Ελευθερίου Βενιζέλου είχε στόχο την οικονομική ανασυγκρότηση της χώρας. Γι' αυτό είχε δρομολογήσει έναν αριθμό από μεγάλα δημόσια έργα, η ολοκλήρωση των οποίων θα ωθούσε τη χώρα στην ευημερία και στην ανάπτυξη. Όλα αυτά θα μπορούσαν να γίνουν πραγματικότητα, αλλά κυρίως η διεθνής οικονομική συγκυρία δεν επέτρεψε την άμεση και έγκαιρη ολοκλήρωσή τους. Η κατάρρευση (κραχ) του αμερικανικού χρηματιστηρίου της Νέας Υόρκης το 1929 , είχε αλυσιδωτές αντιδράσεις στις οικονομίες των κρατών της Ευρώπης και κυρίως

σ' αυτές των ασθενέστερων κρατών , όπως η Ελλάδα. Ήδη από το 1930, άρχισαν να φαίνονται τα πρώτα σημάδια της κρίσης και στην Ελλάδα. Οι εξαγωγές άρχισαν να μειώνονται, ενώ δύσκολα μπορούσαν να βρεθούν χρηματοδοτήσεις από το εξωτερικό, για τη χρηματοδότηση των δημοσίων εργασιών.

Οι συνέπειες της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης δεν είχαν φτάσει ακόμα στην Ελλάδα και το νόμισμα ακολούθησε τη σταθεροποιητική του πορεία. Όμως, ήδη από τις 30 Ιουνίου 1931, ο διορισμένος από την Κ.Τ.Ε. Άγγλος σύμβουλος της Τράπεζας της Ελλάδας, Η. C. Finlayson, έγραψε στο Βενιζέλο προειδοποιώντας τον : «... εξακολουθεί να υφίσταται στην Ελλάδα σοβαρή έλλειψις οικονομικής ισοροπίας και ότι, αν ληφθεί διορθωτικά μέτρα, είναι δυνατόν να δημιουργηθεί μια σοβαρή κατάσταση...».

Κάτω απ' αυτές τις συνθήκες το τελευταίο τετράμηνο του 1931 , υπήρχαν δύο βασικές απόψεις για την τακτική που έπρεπε να ακολουθήσει η Κυβέρνηση Βενιζέλου για το νόμισμα: είτε να αποδεσμεύσει , επίσης, τη δραχμή από το χρυσό (όπως είχε ήδη κάνει η Αγγλία), είτε να αποδεσμεύσει τη δραχμή από τη λίρα Αγγλίας και να τη συνδέσει με νόμισμα που ακόμα μετατρέποταν σε χρυσό. Ο Βενιζέλος πρότεινε τη δεύτερη λύση , γιατί πίστευε ότι η νομισματική σταθερότητα ήταν απαραίτητη προκειμένου να διατηρήσει στο εξωτερικό την καλή φήμη της χώρας, ως προς την οικονομία της. Αν αποδέσμευε παντελώς το νόμισμα από το χρυσό, η απότομη υποτίμηση θα αλλοίωνε το οικονομικό προφίλ της χώρας και θα μειώνονταν οι ελπίδες για νέο δάνειο.

Έτσι ανακλήθηκε η σύνδεση με την αγγλική λίρα και την ισοτιμία του 1928 και το νόμισμα συνδέθηκε με το δολάριο που ακόμα διατηρούσε τη σχέση του με το χρυσό. Επίσης, έκλεισε το χρηματιστήριο, ώστε να περιοριστεί η ζήτηση του χρυσού και του ξένου συναλλάγματος. Αλλά αυτά τα μέτρα δεν μπορούσαν να σώσουν την ελληνική οικονομία. Επιπλέον , η οικονομική κρίση της Ελλάδας και η πτώχευση του 1932, ήταν αποτέλεσμα ενός πλέγματος εξωτερικών και εσωτερικών παραγόντων. Ως προς τους πρώτους, σημαντικότερος ήταν η παγκόσμια οικονομική κρίση, που ξεκίνησε από την Αμερική το 1929 και γρήγορα έφτασε και στην Ευρώπη. Στους εσωτερικούς παράγοντες που επηρέασαν αρνητικά την ελληνική οικονομία και την οδήγησαν στην πτώχευση συγκαταλέγονται , ο υπερβολικός δανεισμός και ο ρόλος των τραπεζών στην εσωτερική αγορά. Μετά το 1922, όλες οι κυβερνήσεις είχαν στραφεί στον εξωτερικό δανεισμό. Αντίστοιχα και ο Βενιζέλος έλαβε δάνεια με βασικό στόχο τη

χρήση τους σε δημόσια έργα, με άμεση συνέπεια του υπερβολικού δανεισμού να διογκωθούν τα ελλείμματα και ειδικά το δημόσιο χρέος.

Σημαντικό ρόλο στην ελληνική οικονομική κρίση του 1932, έπαιξαν και οι σχέσεις του Κράτους με τις εμπορικές τράπεζες, που ποτέ δεν ήταν καλές επί κυβερνήσεως Ελευθερίου Βενιζέλου. Οι έντονες διαφορές παρουσιάστηκαν κυρίως από τη στιγμή της ίδρυσης της Τ.τ.Ε., ενώ οξύνθηκαν επί κυβερνήσεως Βενιζέλου. Ουσιαστικά, αυτό οφειλόταν στην προσπάθεια του Κράτους ν' απελευθερωθεί από την κηδεμονία των εμπορικών Τραπεζών στο παραγωγικό τομέα. Ο Βενιζέλος είχε σκοπό τον περιορισμό της παντοδυναμίας της Εθνικής Τράπεζας, αλλά και των άλλων εμπορικών τραπεζών. Έτσι, προχώρησε στην υλοποίηση μιας δέσμης μέτρων, που στόχο είχαν να μεγαλώσουν τον κρατικό παρεμβατικό στην αγορά.

Το κράτος με τη σειρά του, για να αυξήσει τα έσοδά του, αλλά και για να εμποδίσει τις εισαγωγές και άρα την εκροή συναλλάγματος στο εξωτερικό, αύξησε τους εισαγωγικούς δασμούς. Το έλλειμμα του εμπορικού ισοζυγίου περιορίστηκε λόγω των συναλλαγματικών ελέγχων και της μείωσης των διεθνών τιμών. Παράλληλα, όμως, μειώθηκε και η αναλογία των εξαγωγών ως προς τις εισαγωγές.

Ο δείκτης της αξίας καθώς και ο όγκος της γεωργικής παραγωγής έπεσε. Ταυτόχρονα, κρίση εκδηλωνόνταν και στις επιχειρήσεις και οι πτωχεύσεις παρουσίαζαν αύξηση. Είναι φανερό δηλαδή ότι η οικονομική κρίση από το 1930 και μετά είχε χτυπήσει πολύ τη βιομηχανία. Το μέσο ονομαστικό ανδρικό ημερομίσθιο του εργάτη παρουσίασε πραγματική πτώση και η ανεργία χτύπησε τον τομέα της βιομηχανίας. Τέλος, η οικονομική δραστηριότητα άρχισε να μειώνεται, ενώ το 1931, το εθνικό εισόδημα μειώθηκε σε σχέση με το 1928 και το ισοζύγιο πληρωμών μειώθηκε ελαφρά λόγω των δασμών που επέβαλλε το κράτος, αλλά και της αποσύνδεσης της λίρας Αγγλίας από τη χρυσή βάση. Ως αποτέλεσμα, ο Βενιζέλος πιεζόταν να προχωρήσει στην υποτίμηση του νομίσματος, διαφορετικά γρήγορα θ' αναγκαζόταν να διακόψει τις πληρωμές των χρεών προς το εξωτερικό, πράγμα που θα σήμαινε χρεοκοπία στην Ελλάδα. Αυτός, όμως, πίστευε ότι δεν είχαν χαθεί τα πάντα. Ήλπιζε ότι θα μπορούσε να στηριχθεί σ' ένα ακόμα δάνειο, για να συνεχίσει τα αναπτυξιακά έργα κι έτσι θα πετύχαινε την οικονομική ανάπτυξη. Γι' αυτό ήταν αναγκαίο να διαφυλάξει τη νομισματική σταθερότητα και την ελληνική πίστη στο εξωτερικό σε υψηλά επίπεδα, πράγμα που θα διευκόλυνε το δανεισμό. Μ' αυτό το σχέδιο στις αρχές του 1932, ξεκίνησε τις ενέργειες για την επίτευξη του νέου δανείου

από το εξωτερικό. Ωστόσο, η αποτυχία ήταν αναμενόμενη και ο Βενιζέλος οδηγήθηκε σε παραίτηση.

Μια άλλη σημαντική συνέπεια του υπερδανεισμού της χώρας ήταν η επιβάρυνση του κρατικού προϋπολογισμού που με δυσκολία μπορούσε να ισοσκελιστεί. Τα αποτελέσματα αυτού του υπέρογκου δανεισμού εκδηλώθηκαν το 1932, οπότε η Ελλάδα, αδυνατώντας ν' ανταποκριθεί στις υποχρεώσεις της στο εξωτερικό κήρυξε πτώχευση, δηλαδή αναστολή πληρωμών στο εσωτερικό και στο εξωτερικό.

§ 2.4 Συμπέρασμα.

Η μεγάλη κρίση δεν ήταν αποτέλεσμα μιας απότομης πτώσης. Οι χρηματιστηριακές αγορές κινούνταν ανοδικά στις αρχές του 1930, επιστρέφοντας στα αρχικά επίπεδα των αρχών του 1929, αν και ακόμη περίπου 30% κάτω από τα μέγιστα του Σεπτεμβρίου του 1929. Η αμερικάνικη κυβέρνηση και η βιομηχανία ξόδεψαν περισσότερα στο πρώτο εξάμηνο του 1930 απ' ό τι στην αντίστοιχη περίοδο του 1929. Όμως, οι καταναλωτές, πολλοί τους οποίους είχαν υποστεί σημαντικές απώλειες στην αγορά τον προηγούμενο χρόνο, είχαν περικόψει τα έξοδά τους κατά 10%, ενώ μια μεγάλη περίοδος ξηρασίας κατέστρεψε τις αγροτικές περιοχές των ΗΠΑ, μια περίοδος που κράτησε μέχρι το καλοκαίρι του 1930.

Στις αρχές του 1930, η τραπεζική πίστη ήταν διάχυτη και διαθέσιμη σε χαμηλά επιτόκια, αλλά ο κόσμος ήταν συντηρητικός στη λήψη δανείων. Το Μάιο οι πωλήσεις αυτοκινήτων σημείωναν πτώση κάτω από τα επίπεδα του 1928. Οι τιμές άρχισαν να πέφτουν, αλλά οι μισθοί διατηρούνταν σταθεροί μέχρι το 1930, οπότε και άρχισε να υποχωρεί η αγοραστική δύναμη. Η κατάσταση ήταν ακόμα χειρότερη στις αγροτικές περιοχές, όπου οι τιμές των εμπορευμάτων έπεφταν απότομα, καθώς επίσης και σε ορυχεία και δάση, όπου η ανεργία ανέβαινε και υπήρχαν ελάχιστες δουλειές. Η υποχώρηση της αμερικάνικης οικονομίας ήταν ο παράγοντας που συμπαρέσυρε και τις υπόλοιπες χώρες αρχικά, ενώ αργότερα, η εσωτερική κατάσταση στις οικονομίες της κάθε χώρας καθόριζαν τις συνθήκες σε εθνικό επίπεδο. Απέλπιδες προσπάθειες για έξοδο από τη κρίση μέσα από προστατευτικές πολιτικές, όπως η Πράξη Smoot-Hawley Tariff το 1930²⁵ στις ΗΠΑ και ανταποδοτικοί δασμοί σε άλλες χώρες, κατέστησαν τελικά πιο εύκολη την κατακρήμνιση του διεθνούς εμπορίου. Από τα

²⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Smoot%E2%80%93Hawley_Tariff_Act

τέλη του 1930 μέχρι και το Μάρτιο του 1933 η οικονομία ακολουθούσε μια σταθερή πτώση.

Πρέπει να αναφερθεί ότι η μεγάλη κρίση τερματίστηκε σε διαφορετικό χρόνο ανά χώρα. Οι περισσότερες χώρες εφάρμοσαν προγράμματα ανακούφισης και η πολιτική τους ζωή πέρασε αναταραχές, εξωθώντας την ιδεολογία στα άκρα. Σε ορισμένα κράτη, οι απελπισμένοι πολίτες στράφηκαν προς δημαγωγούς εθνικιστές, όπως ο Αδόλφος Χίτλερ, με αποτέλεσμα την έναρξη του 2^{ου} παγκοσμίου πολέμου.

Όσον αφορά την Ελλάδα, ένα θετικό στοιχείο που προέκυψε από την κρίση ήταν το γεγονός της βελτίωσης του εμπορικού ισοζυγίου. Πάντως, σε γενικές γραμμές, φαίνεται ότι η συντετριμμένη ελληνική οικονομία είχε αρχίσει να ανακάμπτει αργά, αλλά σταθερά ήδη από το 1933, όταν η οικονομική δραστηριότητα παρουσίασε αύξηση και τα κεφάλαια άρχισαν να επιστρέφουν στην Ελλάδα με αποτέλεσμα να αυξηθεί και η νομισματική κυκλοφορία.

3. Κεφάλαιο Τρίτο: Η Οικονομική Κρίση Σήμερα από Το Σεπτέμβριο 2008.

§ 3.1 Παγκόσμια Οικονομική Κρίση 2008 έως Σήμερα.

Η κρίση που ξεκίνησε από τις αγορές των ΗΠΑ επηρέασε όλη την υφήλιο. Όσο περνούσε ο καιρός βγήκε στην επιφάνεια η σοβαρότητα της κρίσης και το πρόβλημα πήρε διαφορετικές διαστάσεις. Η κρίση αν και πρωτοπαρουσιάστηκε στις αγορές των ΗΠΑ σε σύντομο χρονικό διάστημα άρχισε να επηρεάζει όλες τις παγκόσμιες αγορές, αυτό δείχνει το πόσο στενά συνδεδεμένες είναι. Έτσι η κρίση από περιφερειακό πρόβλημα έγινε παγκόσμιο. Αν και οι χώρες που επηρεάστηκαν έλαβαν μέτρα σε σύντομο χρονικό διάστημα έγινε φανερό ότι όλες οι χώρες πρέπει να ενεργήσουν από κοινού. Η κατάρρευση της Lehman Brothers, τέταρτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας των ΗΠΑ, την 15^η Σεπτεμβρίου 2008, σηματοδότησε τη μεγαλύτερη μεταπολεμική παγκόσμια οικονομική κρίση. Άραγε ήταν δυνατό να προβλεφθεί ; Πότε άρχισε και ποια τα κύρια αίτια της ; πότε θα εξέλθουμε από αυτή ; στη συνέχεια θα προσπαθήσουμε να φωτίσουμε ορισμένες από τις πτυχές αυτών των ερωτημάτων.

§ 3.2 Η Κατάσταση Πριν Από Την Κρίση.

Πρίν από την κρίση επικρατούσε μία θετική ατμόσφαιρα στις αγορές. Οι κτηματομεσιτικές αγορές κέρδιζαν αξία. Οι τιμές πετρελαίου με τις αυξανόμενες προοπτικές ζήτησης είχαν ανοδική πορεία. Τον Ιούλιο η τιμή πετρελαίου ανά βαρέλι είχε φτάσει τα 147 δολάρια. Η αύξηση στις τιμές πετρελαίου και η ξηρασία που προκάλεσε άνοδο στις τιμές πετρελαίου και η ξηρασία που προκάλεσε άνοδο στις τιμές τροφίμων προμήνησαν τη κρίση. Οι τράπεζες έβλεπαν υψηλά κέρδη από τις πιστώσεις που σχεδίαζαν να χορηγήσουν στο κτηματομασιτικό τομέα λόγω της ανοδικής πορείας της αγοράς αυτής. Από τις πιστώσεις μπορούσαν να επωφεληθούν και οι πελάτες με χαμηλό εισόδημα. Όταν αυξήθηκαν οι αξίες των κατοικιών, οι ιδιοκτήτες που απόκτησαν κατοικίες με στεγαστικά δάνεια, δανειοδοτήθηκαν περαιτέρω υποθηκεύοντας την επιπρόσθετη αξία. Οι τράπεζες χωρίς να περιμένουν τη πληρωμή των δανείων, δείχνοντας την αξία των υποθηκευμένων κατοικιών, προωθούσαν ομόλογα στην αγορά τα οποία τους αποφέρανε νέες πηγές και τα οποία

δανειοδοτούσαν εκ νέου. Οι αγοραστές ομολόγων τα πουλούσαν στην αγορά στους επενδυτές ως ομόλογα και μετοχές.

§ 3.3 Προβλέψεις.

Η οικονομική δραστηριότητα δεν ακολουθεί γραμμική, ανοδική ή καθοδική, πορεία. Αντίθετα, ακολουθεί κυκλική πορεία με ορισμένες φάσεις του οικονομικού κύκλου να είναι ανοδικές και άλλες καθοδικές. Οι μεγαλύτερες από τις αναπτυγμένες οικονομίες του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) γνώρισαν την τελευταία ύφεση στις αρχές της νέας χιλιετίας, χωρίς όμως να συμπαράσφουρουν τις λεγόμενες αναδυόμενες οικονομίες (Βραζιλία, Ινδία , Κίνα , Ρωσία, Νότιος Αφρική και άλλες μικρότερες οικονομίες), οι οποίες συνέχισαν να αναπτύσσονται με ταχείς ρυθμούς, ξεκινώντας βέβαια από πολύ χαμηλά επίπεδα. Η τελευταία επομένως γενικευμένη κρίση ίσως να πρέπει να αναζητηθεί στην εποχή της κρίσης στην Νοτιοανατολική Ασία (1997) ή ακόμη και στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Είναι προφανές ότι οι ταχείς ρυθμοί οικονομικής μεγέθυνσης του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) που παρατηρήθηκαν παγκοσμίως την περίοδο 2002-2007, κάποια στιγμή θα επιβραδύνονταν υπακούοντας στη λογική των οικονομικών κύκλων. Επομένως , η επιβράδυνση μπορούσε να προβλεφεί, χωρίς βέβαια να μπορεί να προβλεφεί ή προσδιοριστεί επακριβώς το χρονικό σημείο της ανώτατης φάσης του κύκλου και της αλλαγής της φοράς του προς τα κάτω. Πράγματι, πολλοί αναλυτές και διεθνείς οικονομικοί οργανισμοί όπως ο ΟΟΣΑ και το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) , στις προβλέψεις τους για τις οικονομικές προοπτικές προειδοποιούσαν για τους καθοδικούς κινδύνους. Όμως , σε μεγάλο βαθμό, οι επισημάνσεις για αυτούς κινδύνους, παραβλέπονταν ή υποβαθμίζονταν, ακόμη και από εκείνους που τους κατέγραφαν, καθώς την τριετία 2005-2007 η κρατούσα άποψη στους πλέον έγκριτους οικονομικούς κύκλους ήταν αυτή της αποσύνδεσης των αναδυόμενων οικονομιών από τις εξελίξεις στις ΗΠΑ, στην ευρωζώνη, στην Ιαπωνία ή άλλες μεγάλες αναπτυγμένες οικονομίες. Πολλοί υποστήριζαν μάλιστα ότι πιθανή επιβράδυνση στις αναπτυγμένες οικονομίες θα αντισταθμίζονταν από τις επιδόσεις των αναδυόμενων οικονομιών και κυρίως της Κίνας μετατοπίζοντας σταδιακά το κέντρο της οικονομικής δραστηριότητας. Οι προβλέψεις αυτές οδηγούσαν στο γενικό συμπέρασμα ότι η επιβράδυνση, όταν και όπου θα προέκυπτε, θα ήταν ελεγχόμενη και τοπική ή/και περιφερειακή.

§ 3.4 Το Ξεκίνημα Της Κρίσης.

Όταν στις ΗΠΑ άρχισε η πτώση της αξίας των κατοικιών οι δανειολήπτες με χαμηλό εισόδημα αντιμετώπισαν δυσκολίες στην αποπληρωμή των δόσεων με αποτέλεσμα οι τράπεζες να κατασχέσουν τις κατοικίες. Όταν οι κατοικίες αυτές προωθήθηκαν προς πώληση για να αποφέρουν ρευστό στις τράπεζες αυξήθηκε η προσφορά με αποτέλεσμα να σημειωθούν μεγαλύτερες πτώσεις στις αξίες. Ως φυσικό επακόλουθο σημειώθηκε πτώση στα ομόλογα που βασίζονταν στα ενυπόθηκα δάνεια. Η κατάσταση αυτή έκρουσε των κώδωνα του κινδύνου για τις χρηματοοικονομικές εταιρίες. Αν και δεν άλλαζαν οι υπευθυνότητες πληρωμής προς τους καταθέτες, επειδή η περιουσία τους έχασε αξία οι τράπεζες βίωσαν προβλήματα κεφαλαίου. Το πρόβλημα ρευστοποίησης που αντιμετώπισαν οι τράπεζες έπρεπε να λυθεί με πίστωση από άλλα χρηματοοικονομικά ιδρύματα, αλλά η κατάσταση ήταν ασαφής και περιείχε μεγάλα ρίσκα με συνέπεια να αυξάνει το κόστος της πίστωσης. Έτσι οι τράπεζες δεν είχαν την πρόθεση να δανειοδοτήσουν και ως συνέπεια αυτού ήταν αναμενόμενη μία σμίκρυνση στο οικονομικό σύστημα. Στις αγορές άρχισε να επικρατεί ένα κλίμα έλλειψης εμπιστοσύνης και οι προβληματικές τράπεζες άρχισαν να καταρρέουν. Η οικονομική κρίση άρχισε να επηρεάζει και τον παραγωγικό τομέα.

§ 3.5 Αίτια.

Για να κατανοηθεί το μέγεθος και η ταχύτητα με την οποία εξαπλώθηκε η κρίση θα πρέπει να ληφθούν υπόψη ορισμένα από τα χαρακτηριστικά του ισχύοντος ρυθμιστικού πλαισίου στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Υποστηρίζει ότι, η ιδιαίτερα χαλαρή νομισματική πολιτική της Ομοσπονδιακής Κεντρικής Τράπεζας – FED για ικανό χρονικό διάστημα ευθύνεται για την εμφάνιση υπερβολικής ρευστότητας και «μόχλευσης», με αποτέλεσμα την εμφάνιση ανισορροπιών και τελικά «φούσκας» στην αγορά κατοικίας. Επίσης, τα χαμηλά επιτόκια και οι χαμηλές αποδόσεις των «παραδοσιακών επενδύσεων» οδήγησαν τους συμμετέχοντες στις χρηματοπιστωτικές αγορές στην ανάληψη υψηλών κινδύνων μέσω των διαφόρων καινοτομικών χρηματοπιστωτικών μέσων, χωρίς να επιδεικνύουν τη δέουσα προσοχή για τη στάθμιση ή/και αντιστάθμιση αυτών των κινδύνων. Το ισχύον πλαίσιο «δημιουργίας προς διάθεση» λειτουργούσε με τρόπο ώστε οι τράπεζες να έχουν κάθε κίνητρο να

ομαδοποιούν και τιτλοποιούν μεμονωμένα δάνεια τα οποία διέθεταν στους επενδυτές. Το ισχύον «λειτουργικό» κανονιστικό πλαίσιο που διέπει τη λειτουργία της χρηματοπιστωτικής αγοράς έχει πλέον ξεπεραστεί και οι εποπτικές αρχές δεν το αντιλήφθηκαν έγκαιρα ή δεν επέδειξαν τη δέουσα προσοχή στην παραβίασή του. Η υπερβολική ρευστότητα οδήγησε τους διαχειριστές κεφαλαίων να αναλαμβάνουν συνεχώς περισσότερους κινδύνους. Στην προσπάθειά τους για μεγιστοποίηση των κερδών, προχώρησαν σε ευρεία έκθεση σε «δομημένα προϊόντα» που τηρούνταν εκτός των ισολογισμών των τραπεζών, ενώ χρησιμοποιούνταν ευρέως για το μετασχηματισμό της ωριμότητας του χαρτοφυλακίου. Η επιτυχία αυτού του μοντέλου βασίστηκε σε πολύ εξελιγμένα, υποτίθεται, συστήματα διαχείρισης κινδύνου και στην αξιολόγηση όλων αυτών των προϊόντων και των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων από τις εταιρείες αξιολόγησης πιστοληπτικού κινδύνου, ενώ ήταν φανερό ότι υπήρχαν πολλές περιπτώσεις παραβίασης του ισχύοντος κανονιστικού πλαισίου (π.χ. λόγω «σύγκρουσης συμφερόντων»).

Έτσι, φθάσαμε στο καλοκαίρι του 2007, όπου τοποθετείται και η έναρξη της κρίσης. Η αναστροφή της τάσης συνεχούς ανόδου των τιμών των ακινήτων στις ΗΠΑ συνοδεύτηκε με την κρίση στην αγορά ενυπόθηκων δανείων υψηλού κινδύνου. Η αγορά χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών άρχισε να κλυδωνίζεται καθώς αρκετά χρηματοπιστωτικά ιδρύματα ήταν εκτεθειμένα σε πολύπλοκα δομημένα προϊόντα τα οποία, αν και είχαν βαθμολογηθεί με άριστα (AAA) από τις εταιρείες αξιολόγησης πιστοληπτικού κινδύνου βασιζόνταν σε δανειακές συμβάσεις οι οποίες ήταν στο μεγαλύτερο ποσοστό τους επισφαλείς. Ο κατακερματισμός των εποπτικών αρχών στις ΗΠΑ δεν επέτρεψε την άμεση διάγνωση της κρίσης και πολύ περισσότερο τον έγκαιρο και αποτελεσματικό συντονισμό για την αντιμετώπισή της. Η κρίση εξαπλώθηκε και στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού με πρώτο θύμα την επενδυτική τράπεζα Northern Rock του Ηνωμένου Βασιλείου (Σεπτέμβριος 2007), αλλά και ελβετικές και γερμανικές τράπεζες. Δεύτερο μεγάλο σταθμό, αποτέλεσε η περίπτωση της Bear Stearns, πέμπτης μεγαλύτερης επενδυτικής τράπεζας στις ΗΠΑ, η οποία για να αποφύγει την πτώχευση, εξαγοράστηκε από την J.P. Morgan με τη μεσολάβηση της FED και την εγγύηση του αμερικάνικου δημοσίου τον Μάρτιο του 2008. Η απόφαση αυτή των αμερικανικών αρχών (Υπουργείο Οικονομικών – Treasury και Ομοσπονδιακή Κεντρική Τράπεζα – FED) έγινε δεκτή με ανακούφιση καθώς σηματοδότησε ότι οι αρμόδιες αρχές ήταν έτοιμες να δράσουν, πέρα από ιδεολογικές αγκυλώσεις και δογματισμούς και να αποτρέψουν εν τη γενέσει του τον ενδεχόμενο

«συστημικό κίνδυνο» στο χρηματοπιστωτικό σύστημα και ιδίως στον τραπεζικό τομέα. Η ευφορία που ακολούθησε αυτή την κίνηση ήταν τέτοια που πολλοί σοβαροί αναλυτές ακόμη και διαμορφωτές πολιτικής, όπως υψηλής επιρροής στελέχη της Επιτροπής Ανοικτής Αγοράς (FOMC) της FED, να μιλούν για αντιστροφή της κρίσης. Το κλίμα αυτό κάλυψε ή/και περιθωριοποίησε προσωρινά τα στοιχεία που έδειχναν ότι η παγκόσμια οικονομία δεν είχε να αντιμετωπίσει μόνο τη χρηματοπιστωτική κρίση αλλά και άλλα δύο γεγονότα : την άνοδο των τιμών των εμπορευμάτων, ιδίως του πετρελαίου και των τροφίμων, και τις τρομερές ανισοροπίες που προκλήθηκαν στις αγορές κατοικίας όχι μόνο στις ΗΠΑ, αλλά και σε πολλές χώρες της ευρωζώνης όπως η Ιρλανδία και η Ισπανία από την ιδιαίτερα χαλαρή νομισματική πολιτική των περασμένων χρόνων. Επιπλέον, αποπροσανατόλισε προσωρινά τη συζήτηση από τη διαπίστωση ότι το ισχύον ρυθμιστικό πλαίσιο είχε αποδειχθεί ακατάλληλο ενώ, ταυτόχρονα, ήταν συστηματική η παραβίασή του- και όχι μόνο λόγω της εγγενούς σύγκρουσης συμφερόντων που αντιμετώπιζαν οι εταιρίες αξιολόγησης πιστοληπτικού κινδύνου. Παράλληλα, η «όρεξη» για αναζήτηση ολοένα και περισσότερο επικίνδυνων ευκαιριών από τους διαχειριστές των επενδυτικών κεφαλαίων που είχε καλλιεργηθεί από τα ιδιαίτερα χαμηλά επιτόκια, αντιστράφηκε απότομα σε αναζήτηση πιο ασφαλών επενδύσεων προκαλώντας χάος σε αγορές χρήματος και κεφαλαίου αλλά και σε ολόκληρες αναδυόμενες οικονομίες. Έτσι, η χρηματοπιστωτική κρίση , η άνοδος των τιμών των εμπορευμάτων και η υπερθέρμανση στην αγορά κατοικίας, επέφερε ένα ταυτόχρονο «τριπλό σοκ». Όταν δε, οι αρχές των ΗΠΑ παρενέβησαν για να σώσουν τις δύο «ημι-δημόσιες» επιχειρήσεις χορήγησης στεγαστικών δανείων, αλλά αποφάσισαν να αφήσουν τη Lehman Brothers να πτωχεύσει (15/09/2008), αβεβαιότητα έδωσε τη θέση της σε πανικό και ουσιαστικό πάγωμα της διατραπεζικής αγοράς επεκτείνοντας ραγδαία την κρίση και στην πραγματική οικονομία μέσω του καναλιού του τραπεζικού συστήματος και της «πιστωτικής ασφυξίας» που προκλήθηκε.

§ 3.6 Οι Επιπτώσεις Της Κρίσης.

Επικρατούσε μία ανησυχία στους επενδυτές λόγω της σμίκρυνσης των αγορών. Το εύρος της χρηματοοικονομικής κρίσης ήταν τόσο μεγάλο που επηρέασε τις παγκόσμιες αγορές. Η άνοδος της τιμής του χρυσού ήταν δείκτης του κλίματος ανασφάλειας που επικρατούσε. Η κρίση αυτή παρομοιάζεται με το οικονομικό κράχ

του 1929 που σημειώθηκε στις ΗΠΑ. Εκείνη την περίοδο η Αμερική υπέστη τεράστιες ζημιές, η ανεργία έφτασε σε επίπεδα ρεκόρ και τα ίχνη της ήταν ορατά για αρκετό καιρό. Για να λυθεί το δανειοδοτικό πρόβλημα γίνονται σημαντικές παρεμβάσεις για να μην αυξηθεί η ανεργία και η στασιμότητα στις αγορές. Οι ΗΠΑ είναι γνωστές για την φιλελεύθερη οικονομική πολιτική που ασκούν και για το λόγο αυτό οι κρατικές παρεμβάσεις πάντα ήταν σε χαμηλά επίπεδα. Το κατεστημένο όμως άλλαξε με την οικονομική κρίση και για να επιλύσουν το πρόβλημα δεν δίστασαν να κρατικοποιήσουν κάποιες τράπεζες. Κάποιοι κύκλοι σχολιάζοντας λένε ότι αυτό που κάνουν οι ΗΠΑ αποτελεί σοσιαλιστική κίνηση.

Πριν από την κρίση οι τιμές πετρελαίου ακολουθώντας μία ανοδική πορεία έφτασαν στα υψηλότερα όρια όλων των εποχών. Οι χώρες που εξάγουν ήταν ευχαριστημένες αλλά δεν θα μπορούσε κανείς να πει το ίδιο και για τους καταναλωτές οι οποίοι με δυσφορία έβλεπαν τις τιμές να φτάσουν σε επίπεδα ρεκόρ. Οι χώρες αξιολογώντας ότι οι τιμές θα παραμείνουν στα επίπεδα αυτά έκαναν τους προϋπολογισμούς τους αναλόγως. Άλλα με το ξεκίνημα της χρηματοοικονομικής κρίσης στις αγορές επικράτησε το κλίμα ότι θα μειωθεί η ζήτηση πετρελαίου προκαλώντας την ταχεία πτώση των τιμών. Στα μέσα του Οκτωβρίου η τιμή του βαρελιού του αργού πετρελαίου με πτώση της τάξης του 50% έπεσε κάτω από τα 70 δολάρια. Οι χώρες που εξάγουν επηρεάστηκαν στο μέγιστο και αποφάσισαν τη διεξαγωγή έκτακτης συνεδρίασης του Οργανισμού Εξαγωγών Πετρελαιοπαραγωγών Χωρών (ΟΠΕΚ). Επικρατούσε πανικός στις εν λόγω χώρες και για το λόγο αυτό αποφάσισαν να συνεδριάσουν έκτατα στις 24 Οκτωβρίου αντί της 17^{ης} Δεκεμβρίου που θα πραγματοποιούνταν η τακτική τους συνεδρίαση. Κάποια μέλη του οργανισμού ζήτησαν την μείωση της ημερήσιας παραγωγής για να σταματήσουν την πτώση της τιμής. Οι χώρες του ΟΠΕΚ κρατούν στο χέρι τους το 40% της παγκόσμιας εξαγωγής πετρελαίου και για το λόγο αυτό μπορεί να μην είναι σε θέση να σταματήσουν τις διακυμάνσεις στις τιμές.

§ 3.7 Οι Επιπτώσεις Της Κρίσης Σε Παγκόσμιο Επίπεδο.

Οι κινήσεις πανικού έχουν λιγιστέψει σε σχέση με την περίοδο που ξέσπασε η κρίση, σιγά-σιγά η κατάσταση άρχισε να εξισορροπείται, η κινητικότητα και οι πτώσεις στα χρηματιστήρια έχουν μειωθεί. Δεν προκαλούν πλέον πανικό στις χρηματοοικονομικές αγορές οι ειδήσεις σχετικά με τις ζημιές που έχουν υποστεί κάποιες τράπεζες. Οι

ειδικοί διασαφηνίζουν ότι η κρίση θα τελειώσει σε διάστημα δύο χρόνων. Προβλέπεται ότι οι τράπεζες στις όποιες χορηγήθηκαν ενέσεις ρευστότητας να βγούν πιο ισχυρές από την κρίση.

Οι ανακοινώσεις πτώσεων που ήρθαν από μεγάλες εταιρίες χειροτέρεψαν την ήδη δυσμενή κατάσταση των αγορών. Τα πακέτα βοήθειών αν και αρχικά προορίζονταν για την τραπεζική αγορά άρχισαν να συμπεριλαμβάνουν και τις εταιρίες του παραγωγικού τομέα οι οποίες αντιμετώπιζαν δυσκολίες λήψης δανείων. Η Ιαπωνία για παράδειγμα ανακοίνωσε ένα πακέτο βοήθειας για την υποστήριξη των εταιριών του παραγωγικού τομέα. Με την κρίση παρουσιάστηκε η ανάγκη παγκόσμιας αναδιοργάνωσης. Η ανακοίνωση πακέτων βοήθειας εξάλειψε την έλλειψη εμπιστοσύνης που επικρατούσε στις χρηματαγορές. Διεθνείς οργανισμοί όπως το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) και η Παγκόσμια Τράπεζα επεμβαίνοντας προσπάθησαν να εμποδίσουν την διεύρυνση της κρίσης. Η ομοσπονδιακή τράπεζα των ΗΠΑ (FED) κατέβασε τα επιτόκια ανακουφίζοντας τις αγορές. Αρκετές χώρες έχουν κατανοήσει ότι πρέπει να κινηθούν από κοινού για την επίλυση των προβλημάτων.

§ 3.8 Αντιμετώπιση.

Η αντιμετώπιση της κρίσης δεν είναι εύκολη υπόθεση. Είναι βέβαιο ότι τα μέτρα για την αντιμετώπισή τους θα κριθούν για την αποτελεσματικότητά τους και την αποδοτικότητά τους και θα διδάσκονται ως ορθό ή ατυχές παράδειγμα στα πανεπιστήμια για πολλά χρόνια. Σήμερα, στο μέσον αυτής, μπορούμε να διαγνώσουμε ότι η κρίση απαιτεί την υιοθέτηση του κατάλληλου μείγματος νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής και το συντονισμό σε διεθνές επίπεδο. Το κρίσιμο ερώτημα, σε συνθήκες ελεύθερης οικονομίας της αγοράς, είναι πως εκείνοι που ευθύνονται για την κρίση θα πληρώσουν, χωρίς να υπάρξουν αδικαιολόγητες απώλειες στο παραγόμενο προϊόν (ΑΕΠ). Η νομισματική πολιτική αντέδρασε με δύο τρόπους : χαλαρώνοντας τη στάση της μειώνοντας τα επιτόκια και παρέχοντας ενέσεις ρευστότητας στο σύστημα. Η FED μείωσε τα επιτόκια από το 5,5% τον Σεπτέμβριο 2007 σε 0,25% το Δεκέμβριο 2008. Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (ΕΚΤ) μείωσε τα επιτόκια από το 4,25% τον Ιούλιο 2008 σε 2,5% το

Δεκέμβριο 2008, ενώ η Τράπεζα της Αγγλίας άγγιξε τα χαμηλότερα επίπεδα της Ιστορίας της, διαμορφώνοντας τα επιτόκια στο 2,0% το Δεκέμβριο 2008. Παράλληλα, διατέθηκαν αφειδώς δισεκατομμύρια ευρώ, στερλίνες, γιέν και δολάρια από τις κεντρικές τράπεζες για την παροχή ρευστότητας στην διατραπεζική αγορά καθώς οι εμπορικές τράπεζες ήταν απρόθυμες να δανείσουν η μία στην άλλη. Τα περιθώρια επιτοκίων στους δείκτες Libor και Euribor παρέμειναν σε πολύ υψηλά επίπεδα, υπογραμμίζοντας την έλλειψη εμπιστοσύνης μεταξύ των τραπεζών. Τα μεγαλύτερα χρηματιστήρια του πλανήτη γνώρισαν δραματικές απώλειες το 2008, κοντά ή και άνω της τάξης του 50%.

Όμως, παρά τις παρεμβάσεις των νομισματικών αρχών η πορεία προς την ομαλότητα στις αγορές χρήματος και κεφαλαίου ήταν αργή και εύθραστη. Ήταν φανερό, ότι η παρέμβαση των κυβερνήσεων μέσω της δημοσιονομικής πολιτικής ήταν απαραίτητη. Διεθνείς οργανισμοί όπως ο ΟΟΣΑ και το ΔΝΤ συνέστησαν την στήριξη της οικονομίας μέσω υιοθέτησης «δημοσιονομικών πακέτων» ώστε η οικονομική πολιτική να δράσει αντικυκλικά στηρίζοντας την οικονομική δραστηριότητα. Τέτοια δημοσιονομικά πακέτα υιοθετήθηκαν από οικονομίες όπως των ΗΠΑ, της ΕΕ, της Ιαπωνίας, του Ηνωμένου Βασιλείου, ακόμη και της Κίνας, συνδυασμένου ύψους τρισεκατομμυρίων δολαρίων ΗΠΑ. Τα «δημοσιονομικά πακέτα» περιλαμβάνουν, εκτός από μέτρα διασφάλισης της σταθερότητας του χρηματοπιστωτικού συστήματος (π.χ. παροχή εγγύησης του δημοσίου σε τράπεζες), μέτρα όπως η μείωση της φορολογίας ή η ενίσχυση των δημοσίων δαπανών για την τόνωση της εσωτερικής ζήτησης (π.χ. από τη μείωση των φόρων κατανάλωσης , όπως του Φ.Π.Α., έως την επιστροφή φόρου στη φορολογία εισοδήματος, και από την ενίσχυση των δημοσίων δαπανών για υποδομές έως την επιδότηση θέσεων εργασίας και την χορήγηση ευνοϊκών δανείων και επιδότηση επιτοκίων για συγκεκριμένους κλάδους). Ενώ η νομισματική πολιτική ενδείκνυται να χρησιμοποιείται σε τέτοιες περιπτώσεις, υπάρχει αρκετή επιφυλακτικότητα για τη χρήση της δημοσιονομικής πολιτικής σε «κανονικές συνθήκες». Όμως, οι συνθήκες απέχουν πολύ από το να χαρακτηριστούν κανονικές και η νομισματική πολιτική καθίσταται λιγότερο αποτελεσματική. Υπό το φως αυτών των εξελίξεων όλοι συμφωνούν για τη χρήση του εργαλείου της δημοσιονομικής πολιτικής αλλά αναπτύσσονται δύο κυρίως «σχολές σκέψης» για το μέγεθος και την κατεύθυνση των δημοσιονομικών παρεμβάσεων. Από τη μια πλευρά όσοι (π.χ. ΔΝΤ, Ηνωμένο Βασίλειο) υποστηρίζουν ότι γενικές και εκτεταμένες δημοσιονομικές παρεμβάσεις είναι η μόνη λύση για να αποφύγουμε μια

παρατεταμένη ύφεση. Κατά αυτή την άποψη ο κίνδυνος είναι να δράσουν οι κυβερνήσεις «πολύ αργά και πολύ λίγο» και όχι το αντίθετο. Από την άλλη πλευρά, όσοι (π.χ. ΟΟΣΑ, Γερμανία) τονίζουν ότι δεν υπάρχει ενιαία συνταγή για όλα τα κράτη και, σε κάθε περίπτωση, οι όποιες δημοσιονομικές παρεμβάσεις θα πρέπει να είναι «έγκαιρες, προσωρινές και στοχευμένες», ώστε να μη θετούν σε διακινδύνευση τη μακροχρόνια βιωσιμότητα των δημοσίων οικονομικών. Τείνουμε να συμφωνήσουμε με αυτή την άποψη. Πράγματι, για την άσκηση επεκτατικής πολιτικής θα πρέπει να υπάρχουν τα κατάλληλα περιθώρια δημοσιονομικής ευελιξίας. Περιθώριο που μπορεί να υπάρχει σε χώρες του ΟΟΣΑ με υψηλά δημοσιονομικά πλεονάσματα και ανύρπακτο δημόσιο χρέος, όπως η Νορβηγία, αλλά που είναι εξαιρετικά περιορισμένο για χώρες όπως η Ελλάδα που παρά τη δημοσιονομική προσαρμογή των τελευταίων ετών, εξακολουθεί να έχει δημοσιονομικό έλλειμμα κοντά στο 3% του ΑΕΠ και δημόσιο χρέος άνω του 90% του ΑΕΠ. Εκτεταμένες δημοσιονομικές παρεμβάσεις σε χώρες όπως η Ελλάδα, πέραν των ήδη νομοθετημένων μειώσεων των φορολογικών συντελεστών και ορισμένων «στοχευμένων» δαπανών, θα είχαν ως αποτέλεσμα την αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος και του χρέους με μακροπρόθεσμες αρνητικές συνέπειες. Ήδη, ακόμη και με τα σημερινά επίπεδα ελλείμματος και χρέους, η εκτίναξη των spreads των ελληνικών ομολόγων έναντι των γερμανικών, επιβαρύνει τον κρατικό προϋπολογισμό με σημαντικό επιπλέον κόστος εξυπηρέτησης του δημοσίου χρέους. Επιπλέον, όταν οι δημόσιες δαπάνες είναι ήδη υψηλές ως ποσοστό του ΑΕΠ, είναι πιθανότερο ότο οριακά θα είναι μάλλον ατελέσφορες. Μεσο-μακροπρόθεσμα τον λογαριασμό θα κληθούν να τον πληρώσουν οι φορολογούμενοι πολίτες, που δυστυχώς λόγω της ακραίας αντικοινωνικής συμπεριφοράς της εκτεταμένης φοροαποφυγής και φοροδιαφυγής, θα είναι ξανά πολίτες μικρού και μεσαίου εισοδήματος. Η αύξηση των δημοσίων επενδύσεων αποτελεί το «ορθόδοξο επιχείρημα» ότι σε περιόδους ύφεσης οι κυβερνήσεις θα πρέπει να τονώσουν την οικονομία μέσω αύξησης των δαπανών για υποδομές. Η λύση αυτή απέδωσε για την έξοδο από το μεσοπολεμικό «κραχ», αλλά δεν είναι πάντα αποτελεσματική όπως απέδειξε η περίπτωση της Ιαπωνίας τη δεκαετία του 1990. Αντίθετα, θα πρέπει να λαμβάνεται υπόψη το επίπεδο των υποδομών σε μια χώρα, οι επιπλέον ανάγκες σε υποδομές, καθώς και εάν η καθαρή αξία αυτών των επενδύσεων είναι υπέρτερη έναντι άλλων ανταγωνιστικών χρήσεων. Επιπλέον, η αύξηση των δημοσίων επενδύσεων για να μας βοηθήσει να εξέλθουμε από την παρούσα κρίση προϋποθέτει την ύπαρξη «ώριμων»

επενδυτικών σχεδίων, ώστε η επιτάχυνση υλοποίησής τους να έχει άμεσα αποτελέσματα. Τέτοιες «έτοιμες επενδύσεις» που τις διαλέγεις από το «ράφι» είναι σπάνιες ακόμη και για χώρες όπως οι ΗΠΑ ή το Ηνωμένο Βασίλειο, πόσο μάλλον για χώρες του μεσογειακού νότου. Έτσι, ο χρόνος που μεσολαβεί από την λήψη της απόφασης για τη χρηματοδότηση ενός έργου υποδομής μέχρι την εκταμίευση των σχετικών κονδυλίων, είναι τέτοιος που δεν θα συμβάλει στην άμεση αντιμετώπιση της κρίσης αλλά θα λειτουργήσει πιθανότατα πληθωριστικά, σε άλλη φάση του οικονομικού κύκλου. Επιπλέον, υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να επιλέγουν βιαστικά δημόσιες επενδύσεις με κριτήριο τις προτιμήσεις ισχυρών πολιτικών παραγόντων, αμφιβόλου άμεσου ή μελλοντικού πολλαπλασιαστικού αποτελέσματος για την κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτό, στη χώρα μας οι ήδη εγκεκριμένες επενδύσεις που συνδέονται με την υλοποίηση του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης και των Συμπράξεων Δημοσίου και Ιδιωτικού Τομέα, αποτελούν ικανή ασφαλιστική δικλείδα και το μόνο που μπορεί να συστηθεί είναι ενδεχομένως η επιτάχυνση υλοποίησής τους. Όμως, η τεχνητή διόγκωση τους μπορεί να υποβαθμίσει την ποιότητα των δημοσίων δαπανών και το επίπεδο απορροφητικότητας των κοινοτικών πόρων. Βέβαια, οι κυβερνήσεις που έχουν μικρότερα περιθώρια δημοσιονομικής ευελιξίας, πιθανόν να φανούν, από ανάγκη, περισσότερο καινοτόμες και εφευρετικές στους τρόπους αντιμετώπισης των συνεπειών της κρίσης. Στην κατηγορία αυτή ανήκει και η χώρα μας. Έτσι, ενδεχομένως η κρίση να αποτελέσει την αφορμή για εντατικοποίηση των απαραίτητων διαρθρωτικών μεταρρυθμίσεων. Όμως, όλες οι μεταρρυθμίσεις δεν είναι εύκολο να προχωρήσουν σε περιβάλλον κρίσης, γιατί απλά δεν δημοσιονομικά περιθώρια για να αποζημιωθούν, συνήθως προκαταβολικά, εκείνοι οι οποίοι νιώθουν ότι θίγονται από αυτές. Άλλες μεταρρυθμίσεις όμως, έχουν περισσότερες πιθανότητες να προχωρήσουν, καθώς μπροστά στο «κοινό καλό», που σε περιβάλλον κρίσης γίνεται ευκολότερα αντιληπτό και περισσότερο πειστικό, κάμπτονται οι συντεχνιακές αντιδράσεις.

Σχετικά με το κανονιστικό πλαίσιο και την νέα παγκόσμια χρηματοπιστωτική αρχιτεκτονική, έχουν ήδη συσταθεί «ομάδες σοφών» που αναμένεται να καταθέσουν τις προτάσεις τους για τις δέουσες μεταρρυθμίσεις. Ενδεχομένως, ένα νέο «ολοκληρωμένο διατομεακό πλαίσιο», το οποίο έχει προτείνει και ο ΟΟΣΑ, θα εξαφανίσει τα όποια κενά υφίστανται σήμερα (π.χ. μεταξύ εποπτείας εμπορικών και επενδυτικών τραπεζών) και θα μειώσει τα προβλήματα εντοπισμού, την άνιση μεταχείριση και την ασύμμετρη πληροφόρηση. Επίσης, η ενίσχυση της τήρησης

ρευστότητας έναντι κινδύνων εκτός ισολογισμού, η υιοθέτηση κανόνων αντικυκλικής κεφαλαιακής επάρκειας και η μεγαλύτερη έμφαση στο ποσοστό «μόχλευσης» μπορεί να εξασφαλίσει τη σταθερότητα του συστήματος.

§ 3.9 Χρονικός Ορίζοντας Εξόδου Από Την Κρίση.

Ο συνδυασμός της δέουσας νομισματικής και δημοσιονομικής πολιτικής θα μας οδηγήσει σε έξοδο από την κρίση; Σίγουρα ναι, χωρίς όμως να μπορούμε να προβλέψουμε το πότε ακριβώς θα συμβεί αυτό. Σύμφωνα με τις προβλέψεις του ΟΟΣΑ και του ΔΝΤ, η ανάκαμψη τοποθετείται σταδιακά στο τέλος του 2009 και με μεγαλύτερη ένταση από το 2010. Όμως, πριν έρθει η ανάκαμψη η παγκόσμια οικονομία θα βιώσει σημαντική επιβράδυνση, ενώ οι μεγαλύτερες οικονομίες ύφεση και διεύρυνση της ανεργίας, συνθήκες που αναπόφευκτα θα επηρεάσουν και θα διαμορφώσουν το πλαίσιο της πολιτικής οικονομίας της επόμενης δεκαετίας. Ήδη, συζητείται ευρέως η «επιστροφή του κράτους έναντι της αγοράς». Η διαπίστωση, όμως, δεν έχει το ίδιο περιεχόμενο για κάθε αναπτυγμένο κράτος και δεν συνεπάγεται άκριτα «περισσότερο κράτος». Αποκτά ουσιαστικό περιεχόμενο σε χώρες που παρατηρήθηκε «μαζική αποχώρηση του κράτους» από τομείς όπως η κοινωνική ασφάλιση, η παιδεία ή η υγεία (π.χ. ΗΠΑ, Ηνωμένο Βασίλειο). Αντίθετα, σε χώρες όπως η Ελλάδα, που υλοποιεί διαρθρωτικές μεταρρυθμίσεις με σημαντική υστέρηση έναντι των εταίρων της στην ΕΕ ή στον ΟΟΣΑ, βασική προτεραιότητα παραμένει η σχετική μείωση του «κρατισμού» σε πολλούς τομείς (τηλεπικοινωνίες, μεταφορές, ενέργεια, υγεία, παιδεία). Το γεγονός της υστέρησής μας, δίνει τη δυνατότητα να μάθουμε από τα λάθη των άλλων και να αναζητήσουμε τη δέουσα ισορροπία μεταξύ δημοσίου και ιδιωτικού τομέα. Δεδομένου του σημείου εκκίνησης, η ισορροπία αυτή δεν θα πρέπει είναι σε βάρος του ιδιωτικού ούτε υπέρ της διατήρησης υπερβολικών ρυθμίσεων στην αγορά προϊόντων και της ακαμψίας στην αγορά εργασίας.

§ 3.10 Οι Συνέπειες Της Επιδείνωσης Του Διεθνούς Περιβάλλοντος Στην Ελλάδα.

Στα τελευταία 6 χρόνια η Ελλάδα δεν άλλαξε ιδιαίτερα, όπως δεν έχει αλλάξει σε τόσο μικρό χρονικό διάστημα ποτέ, στα τελευταία 30 χρόνια. Αυτό που άλλαξε

ταχύτατα είναι το διεθνές περιβάλλον μέσα στο οποίο εντάσσεται και η Ελλάδα. Οι κύριες συνέπειες αυτής της πρωτοφανούς χειροτέρευσης του διεθνούς οικονομικού περιβάλλοντος ήταν (και στο μεγαλύτερο βαθμό είναι ακόμη) τέσσερις : α) μία κρίση ρευστότητας, καθώς το κεφάλαιο έγινε είδος υπό εξαφάνιση, β) μία κρίση ανάπτυξης, καθώς όλες οι οικονομίες του κόσμου (με ελάχιστες εξαιρέσεις) είδαν τις οικονομίες τους να συρρικνώνονται και το ΑΕΠ τους να περνά ταχύτητα από θετική σε αρνητική ανάπτυξη, γ) μία κρίση εκτίναξης του δημοσίου χρέους και των δημοσιονομικών ελλειμμάτων, καθώς όλα τα κράτη στράφηκαν στο δανεισμό και στην αύξηση των δημοσίων δαπανών προκειμένου να εμποδίσουν τις οικονομίες τους από το πεσουν σε 'χειμέρια νάρκη' και δ) μία κρίση ψυχολογίας, καθώς πολίτες και πολιτικοί βρέθηκαν με την πλάτη στον τοίχο, με τους πρώτους να βιώνουν στο έπακρο τις συνέπειες της οικονομικής ύφεσης και τους δεύτερους να προσπαθούν να σταθούν στο ύψος των περιστάσεων αναζητώντας λύσεις σε ένα πρόβλημα που στο μυαλό τους έμοιαζε άλυτο. Στην Ελλάδα το χρηματιστήριο καταρρακώθηκε από τις 5346 μονάδες στις 1457 χάνοντας το 73% της αξίας του σε 1,5 χρόνο. Ακόμη και αν το διεθνές περιβάλλον έσφυζε από υγεία, ένα κραχ τέτοιου μεγέθους θα ήταν από μόνο του αρκετό να ρίξει την ελληνική οικονομία σε ύφεση, καθώς οι μεγαλύτερες εταιρίες της χώρας είδαν τις κεφαλοποιήσεις τους να εξανεμίζονται και τα επιχειρηματικά τους πλάνα να τινάζονται στον αέρα, με αποτέλεσμα να παγώσουν τις επενδύσεις και τις προσλήψεις τους και σε πολλές περιπτώσεις να περάσουν σε απολύσεις. Το χτύπημα στον, κατά τα άλλα υγιή ελληνικό τραπεζικό κλάδο, ήταν βαρύ και όπως ακριβώς είχε προβλέψει το ΔΝΤ στη σχετική του έκθεση το Μάρτιο του 2008, η Ελλάδα βίωσε τη δική της τραπεζική κρίση ρευστότητας, που στέγνωσε την αγορά από κεφάλαια, προκαλώντας οικονομικό στραγγαλισμό σε χιλιάδες επιχειρήσεις και περαιτέρω πάγωμα των προσλήψεων, αύξηση των απολύσεων και τροφοδότηση ενός βάνανσου κύκλου οικονομικής ταλαιπωρίας. Οι μεγάλες Κεντρικές Τράπεζες επέβαλλαν την αύξηση των αποθεματικών των τραπεζών και την υιοθέτηση σκληρότερων κριτηρίων δανειοδότησης με αποτέλεσμα η χρηματοδότηση ιδιωτών και επιχειρήσεων να σταματήσει ξαφνικά, προκαλώντας έμφραγμα στην οικονομία. Μέχρι το 2008 οι τράπεζες 'κυνηγούσαν' τους πολίτες για να τους πείσουν να πάρουν δάνεια και από το 2008 και μετά τους ψάχνουν μόνο για να τα αποπληρώσουν.

Η τρέχουσα κρίση, είχε φανεί, τουλάχιστον, από το καλοκαίρι του 2006, ενώ ήταν δεδομένη σε όλο το 2007. Παρόλα αυτά η Ελλάδα φάνηκε να αντιμετωπίζει το θέμα

υπεροπτικά αδυνατώντας να δει τη συνολική εικόνα του προβλήματος. Έτσι, υπήρξε , μία κρίσιμη καθυστέρηση ως προς την κατανόηση της φύσης της κρίσης, η οποία έφερε τη χώρα προ δυσάρεστων εκπλήξεων. Συνέπεια της παρακάτω καθυστέρησης ήταν η αργοπορία και στη λήψη μέτρων εναντίον της κρίσης τα οποία, όταν πλέον, πάρθηκαν, ήταν αποσπασματικά και όχι αρκετά για να οδηγήσουν στην αντιμετώπιση του προβλήματος.

Ο πανικός που έχουν επιδείξει οι πολιτικοί όλων των πλευρών κατά τη διάρκεια της τρέχουσας κρίσης και η πολιτική αναταραχή που ξέσπασε εξαιτίας της αποτέλεσε τον καταλύτη για την μετατροπή της ύφεσης σε 'κρίση'. Μελετώντας τις τάσεις των επιτοκίων δανεισμού των ελληνικών ομολόγων διαπιστώνουμε πως τόσο οι δηλώσεις του κυρίου Σημίτη, σε χρόνο ανύπτοτο, για στροφή της Ελλάδας στο ΔΝΤ ενώ η χώρα είναι μέλος της ΕΕ, όσο οι πρόωρες εκλογές και ο τρόπος με τον οποίο αυτές κηρύχθηκαν από την κυβέρνηση Καραμανλή αλλά και η αντίδραση της νέας κυβέρνησης που αποφάσισε να προβάλλει σε όλον το κόσμο με τον πλέον δραματικό τρόπο ότι το δημοσιονομικό έλλειμμα της χώρας ήταν πολύ μεγαλύτερο από αυτό που μέχρι τότε, επίσημα, παραδεχόμασταν, έγιναν αμικείμενο εκμετάλλευσης και προκάλεσαν αύξηση του ελληνικού κόστους δανεισμού. Στη συνέχεια, ο διαρκώς αυξανόμενος πανικός σχετικά με τη δραματική οικονομική κατάσταση της Ελλάδας, επιδείνωσε την κατάσταση και εξυπηρέτησε μια σειρά διεθνών συμφερόντων. Η ελληνική κρίση, από τη στιγμή που ξεκίνησε, συντέλεσε στην ανάπτυξη της Ευρώπης και κυρίως της Γερμανίας αλλά και στην εξυπηρέτηση των συμφερόντων των ΗΠΑ και της Ασίας. Η Ευρώπη «αναστήθηκε» από την πτώση του ευρώ, ενώ οι ΗΠΑ και η Ασία πέτυχαν την ανατίμηση των νομισμάτων τους την οποία χρειαζόνταν άμεσα. Καθώς όλοι κερδίζουν από την κρίση της Ελλάδας, και κυρίως οι Γερμανοί, που είναι και οι κατεξοχήν αρμόδιοι για να λάβουν τις σημαντικότερες αποφάσεις για την αποκλιμάκωση της, κανείς δε φαίνεται να βιάζεται να βρεθεί μία λύση.

Παρά τις προσπάθειες επίλυσης του προβλήματος και εξόδου της Ελλάδας από την οικονομική ύφεση, η Ελλάδα τέθηκε υπό την επιτήρηση του ΔΝΤ , με συνέπεια υπέρογκους δανεισμούς από την Ευρώπη με αυξημένα επιτόκια. Το ελληνικό κράτος αναγκάστηκε να δημιουργήσει έσοδα για να μπορέσει να ανταπεξέλθει με αποτέλεσμα επιβολή μεταρρυθμίσεων, σύμφωνα με τους εταίρους μας, με πρώτη και σημαντικότερη την αυξημένη φορολογία σε όλους τους τομείς. Το ελληνικό κράτος δεν έχει δείξει ακόμα σημάδια συμμόρφωσης στις οδηγίες της

Ευρώπης, αφού δεν έχει καταφέρει να πατάξει τη φοροδιαφυγή, τον κύκλο του μαύρου χρήματος, τη μείωση του τεράστιου δημόσιου τομέα έναντι του ιδιωτικού, με αποτέλεσμα τα έσοδά του προέρχονται από τις ήδη βεβαρυσμένες οικονομικά ομάδες (μισθωτούς και συνταξιούχους), οι οποίες οδηγούνται στην εξαθλίωση, τη στιγμή που συνεχίζονται οι αλόγιστες δαπάνες του δημοσίου, οι εξωπραγματικοί μισθοί και ο ελλιπής έλεγχος των μεγαλοεπιχειρηματιών, εξυπηρετώντας πολιτικά συμφέροντα. Επίσης, παρατηρείται μια πρωτοφανής αύξηση της ανεργίας, καθώς η Ελλάδα δεν έχει βιομηχανικούς κλάδους ώστε να δημιουργήσει θέσεις εργασίας και πηγές εσόδων βάσει της παραγωγής της και των εξαγωγών της.

Σε παρόμοια κατάσταση βρίσκονται και άλλες χώρες , όπως η Ιταλία, η Ισπανία και η Πορτογαλία, με συνέπεια η Ευρωζώνη να βρίσκεται στα πρόθυρα οικονομικής κατάρρευσης, με λήψη σπασμωδικών αποφάσεων, χωρίς να διαφαίνονται στον ορίζοντα σημάδια βελτίωσης και ανάκαμψης μέχρι την παρούσα στιγμή. Αυτές είναι οι βασικότερες αιτίες της ελληνικής κρίσης, η οποία φαίνεται, τελικά, να είναι πολύ λιγότερο «ελληνική» απ' όσο προβάλλεται και πολύ περισσότερο ευρωπαϊκή και διεθνής απ' όσο οι εταίροι μας και το ΔΝΤ θέλουν, πλέον, να παραδεχτούν.

Βιβλιογραφία

Βιβλία-Άρθρα

- Balderston, Theodore, *The Origins and Course of the German Economic Crisis, November 1923 – May 1932*, Berlin 1993.
- Bennett W. Edward: *Germany and the Diplomacy of the Financial Crisis 1931*, Cambridge, Mass. 1932.
- Blaich, Fritz: "Der Schwarze Freitag, Inflation und Wirtschaftskrise" Reihe: Deutsche Geschichte der neuesten Zeit, dtv, München 1990.
- Borchhardt, Knut: *Wachstum, Krisen, Handlungsspielräume der Wirtschaftspolitik*, Göttingen 1982.
- Born, Karl Erich: *Die deutsche Bankenkrise*, München 1967.
- Burns A.F. and Mitchell W. C. , *Measuring business cycles*, New York, National Bureau of Economic Research, 1946.
- Burns A. F. , Introduction. In: Wesley C. Mitchell, *What happens during business cycles: A progress report*. New York, National Bureau of Economic Research, 1951.
- Eichengreen, Barry: *Golden Fetters. The Gold Standard and the Great Depression 1919 – 1939*, New York 1992.
- Friedman, Milton; Jacobson Schwartz Anna (1993). *A Monetary History of the United States, 1867-1960*. Princeton: Princeton University Press
- Heyde, Philipp: *Das Ende der Reparationen. Deutschland, Frankreich und der Young-Plan*, Paderborn 1998.
- Holtfreich, Carl-Ludwig: *Alternativen zu Brünnings Wirtschaftspolitik in der Weltwirtschaftskrise*, In: Historische Zeitschrift 235 (1982). S. 605-631.
- James, Harold: *Deutschland in der Weltwirtschaftskrise 1924 – 1936*, Stuttgart 1988.
- James, Harold: *Der Rückfall. Die neue Weltwirtschaftskrise*, München 2003.
- Kindleberger, Charles P.: *Die Weltwirtschaftskrise 1929 – 1939*, München 1973.
- Kitchin, Joseph (1923). "Cycles and Trends in Economic Factors".
- Kondratieff, N. D.; Stolper, W. F. (1935). "The Long Waves in Economic Life".
- Lee M.W., *Economic fluctuations*. Homewood, IL, Richard D. Irwin, 1955

- Mattick Paul, *Marx and Keynes: The Limits of Mixed Economy*, Boston, Porter Sargent, 1969.
- Meister, Rainer: *Die große Depression: Zwangslagen und Handlungsspielräume der Wirtschafts- und Finanzpolitik in Deutschland 1929-1932*, Regensburg 1991.
- Morgan S. Mary, *The History of Econometric Ideas*, Cambridge University Press, 1991.
- Ritschl, Albrecht: "Deutschlands Krise und Konjunktur 1924 – 1934. Binnenkonjunktur, Auslandsverschuldung und Reparationsproblem zwischen Dawes-Plan und Transfersperre", *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte: Beiheft*, Berlin 2002.
- Rothbard, Murray N.: *America's Great Depression*, Princeton 1963
- Schumpeter, J. A. (1954). *History of Economic Analysis*. London: George Allen & Unwin.
- Sullivan, Arthur; Sheffrin S. (2003). *Economics: Principles in action*. Upper Saddle River, New Jersey 07458: Pearson Prentice Hall.
- Κονδύλης Θάνος, Ο Ελευθέριος Βενιζέλος και η Ελλάδα (1928 - 1932), Εκδόσεις Ίαμβος, Αθήνα 2008

Ηλεκτρονικές πηγές

- http://en.wikipedia.org/wiki/Kondratiev_wave
- http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Nikolai_Kondratiev
- <http://www.wisegeek.com/what-is-the-kondratiev-wave.htm>
- http://classiques.uqac.ca/classiques/Schumpeter_joseph/business_cycles/schumpeter_business_cycles.pdf
- http://www.google.gr/url?sa=t&rct=j&q=ernest+mandel+1964+kondratiev&source=web&cd=10&ved=0CFwQFjAJ&url=http%3A%2F%2Fsocialistregister.com%2Findex.php%2Fsrv%2Farticle%2Fview%2F5928%2F2824&ei=tdEjT8ieHoqBOuW-xMoI&usq=AFQjCNGnaWf7ba_QgOB8xLTutOAHEWcibg&cad=rja
- <http://books.google.gr/books?id=M0gU5PDDNOwC&pg=PA178&lpg=PA178&dq=Mandel+Alfred+Marshall&source=bl&ots=4vC3BHVaqo&sig=5tzoeJSEo0fDi0ml7lOQBMA2Fi4&hl=el&sa=X&ei=MdUjT6fDJMmm4gTM7OmkCQ&ved=0CB8Q6AEwAA#v=onepage&q=Mandel%20Alfred%20Marshall&f=false>

- http://www.kondratieffwavecycle.com/kondratieff-wave/\http://en.wikipedia.org/wiki/World-systems_theory
- <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0040162501001366>
- http://www.unil.ch/webdav/site/cwp/users/neyguesi/public/bc/Juglar_Schumpeter.pdf
- <http://www.nber.org/books/burn46-1>
- <http://todayinsocialsciences.blogspot.com/2012/01/economic-cycles-and-cyclical-crises.html>
- <http://homepage.newschool.edu/~het/essays/multacc/samacc.htm>
- <http://www.cato.org/pubs/journal/cj31n3/cj31n3-16.pdf>
- <http://econ161.berkeley.edu/multimedia/pcurve1.html>
- http://economics.wikia.com/wiki/Real_Business_Cycles_theory
- <http://homepage.newschool.edu/~het/essays/multacc/goodw2.htm>
- <http://www.levyinstitute.org/pubs/wp74.pdf>
- http://www1.vwa.unisg.ch/RePEc/usg/dp2002/dp0214allgoewer_ganz.pdf
- <http://books.google.gr/books?id=GWhcsSt7TeAC&pg=PA2&lpg=PA2&dq=RBC+%26+Summers+1986&source=bl&ots=s7i4ktrRgP&sig=fqW5J7DG3QgwYrk71LdbBB-SmMo&hl=el&sa=X&ei=0INHT9jOHa2B4AS7qozFDg&ved=0CD0Q6AEwBQ#v=onepage&q=\Summers%201986&f=false>
- http://www.hetecon.net/documents/ConferencePapers/2011Refereed/Javidanrad_AHE2011014R.pdf
- http://en.wikipedia.org/wiki/Austrian_School
- http://economics.about.com/cs/money/a/gold_standard.htm
- http://en.wikipedia.org/wiki/Smoot%E2%80%93Hawley_Tariff_Act
- America's Great Depression– τα πραγματικά αίτια
- <http://www.english.uiuc.edu/maps/depression/photoessay.htm>
- <http://history1900s.about.com/library/photos/blyindexdepression.htm>
- <http://www.econlib.org/library/Enc/bios/Wicksell.html>
- <http://www.nber.org/cycles.html>
- <http://www.dictionaryofeconomics.com>
- <http://www.minneapolisfed.org/research/QR/QR1043.pdf>
- <http://books.google.com/books?id=P2f-icl-fMOC&pg=PA39>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Business_cycle

- www.eurocapital.gr
 - <http://www.nytimes.com/>
 - <http://news.kathimerini.gr/>
 - <http://www.eliamep.gr/>
- <http://grecianpolitics.wordpress.com>